

DORU PRUTEANU

(22 octombrie 1955 – 16 septembrie 2006)

Oamenii, asemeni listelor de lecturi, se dizolvă undeva, printre atomii sufletului nostru. Reiau clișeul, dorindu-mi acum să văd zâmbetul de care atunci mă temeam. Multe liste de lecturi adevărate a scris Doru Pruteanu. Asemeni lui, ele nu mai există decât în noi: în mine, în Mihai Puica, în Radu Nicolaie, în Ovidiu Mureșan, în Alin Șucilea, în Ovidiu Bazga, în Adrian Bosancu, în Mihaela Ursa, în Ioana Nicolaie, în Marin Mălaicu-Hondrari. Fiindcă Doru Pruteanu este unul dintre acei oameni care a lăsat urme în fiecare dintre noi. Urme care rodesc.

PISANII SÂNGEORZENE

- SPIRITUALITATE, ISTORIE ȘI TRADIȚIE LOCALĂ -

ANUL VI, NR. 6(S8), Iunie 2017

E. Hemingway, Insulele lui Thomas Hudson

Fiesta

Pentru cine bat clopotele

Scott Fitzgerald, Marile Gatsby

Malcom Lowry, La poalele vulcanului

S. Maugham, (povestiri)

Thomas Mann, Jorif și frații săi (I-III)

Fr. Schlegel, (teatru, romane)

S. Leuz, Modelul

Ora de germană

A. Andersch, Winterspelt

Mihail Ancearov, Crîngul de cîmizii

Saul Bellow, Șarul lui Humboldt

Kurt Vonnegut, jr., Fii binecuvîntat, d-le Rosewater

Abatorul cinci

Gabriel Garcia Marquez, Un seac de singurătate

Erendira

Borges, Moartea fi busola

M. Asturias, Camini de pământ

PISANII SÂNGEORZENE

- Spiritualitate, Istorie și Tradiție -

ANUL VI, NR. 6 (58), IUNIE 2017

PISANII SÂNGEORZENE

Revistă de spiritualitate, istorie și tradiție locală

Fondatori: profesor **FLORIN HODOROGA**
teolog **ALEXANDRU DĂRĂBAN**

REDACȚIA: Casa de Cultură Sângeorz-Băi, str. Republicii nr.33,
jud. Bistrița-Năsăud; E-mail: florin.hodoroga@gmail.com
Jucu, str. Jucu-Herghelie nr. 67, jud. Cluj; E-mail: adaraban17@yahoo.ro;
alexandrudaraban53@gmail.com

TEHNOREDACTARE: Alexandru Dărăban

Revista poate fi citită pe rețeaua de internet la adresele:

<https://independent.academia.edu/DarabanAlexandru>

<http://en.calameo.com/accounts/3280504>

<https://pisaniiisang.wordpress.com>

Coperta 1: prof. Doru Pruteanu (arhiva personală a prof. Monica Halaszi)

Coperta 2: O listă cu lecturile recomandate elevilor săi de prof. Doru Pruteanu
(arhiva personală a prof. Monica Halaszi)

Coperta 3: Învățători ardeleni în Primul Război Mondial (Fotografie provine din cadrul Serviciului Județean
al Arhivelor Naționale Bistrița-Năsăud - colecția fotografii).

Coperta 4: Ioana Nicolaie, Marin Mălaicu-Hondrari, Dan Coman, Cetățeni de Onoare Sângeorz-Băi
(Foto: Florin Hodoroga)

Fotografiile din acest număr provin din cadrul Serviciului Județean al Arhivelor Naționale Bistrița-Năsăud (colecția fotografii), din arhivele personale ale artistului Maxim Dumitraș și de pe rețeaua Facebook.

Cuprins

CUPRINS.....5

EDITORIAL

MONICA HALASZI, *Despre oameni care lasă urme în noi. Doru Pruteanu*.....7

BISERICĂ, ȘCOALĂ, SOCIETATE

*** *Adresa Congregațiunii Districtului Năsăud din 25 septembrie 1862*.....11

*** *Năsăud în august 1866*.....13

*** *Năsăud în august 1872*.....14

*** *Graz – 5 mai 1870*.....15

IOAN JARDA, *Raportul comitetului despre activitatea reuniunii „Mariana” în adunarea generală din 4 iunie 1879, ținută la Sângeorgiu*.....20

MIRELA POPA-ANDREI, *Primul Război Mondial reflectat în jurnale de front românești (1914-1916)*.....25

DORIN DOLOGA, *Garda Națională din Sângeorz-Băi*.....34

MAXIM (IULIU-MARIUS) MORARIU, *Părintele protopop Grigore Pletosu (1848-1934) – requiem biografic*.....36

DORIN DOLOGA, *Intrarea României în cel de-al doilea război mondial*.....41

RESTITUIRI

DR. ARTEMIU PUBLIU ALEXI, *Unele idei despre necesitatea de reforme privitoare la instrucțiunea științelor naturale din institutele noastre de învățământ*.....45

GEORGE UZA, *Aminitiri, amintiri*.....49

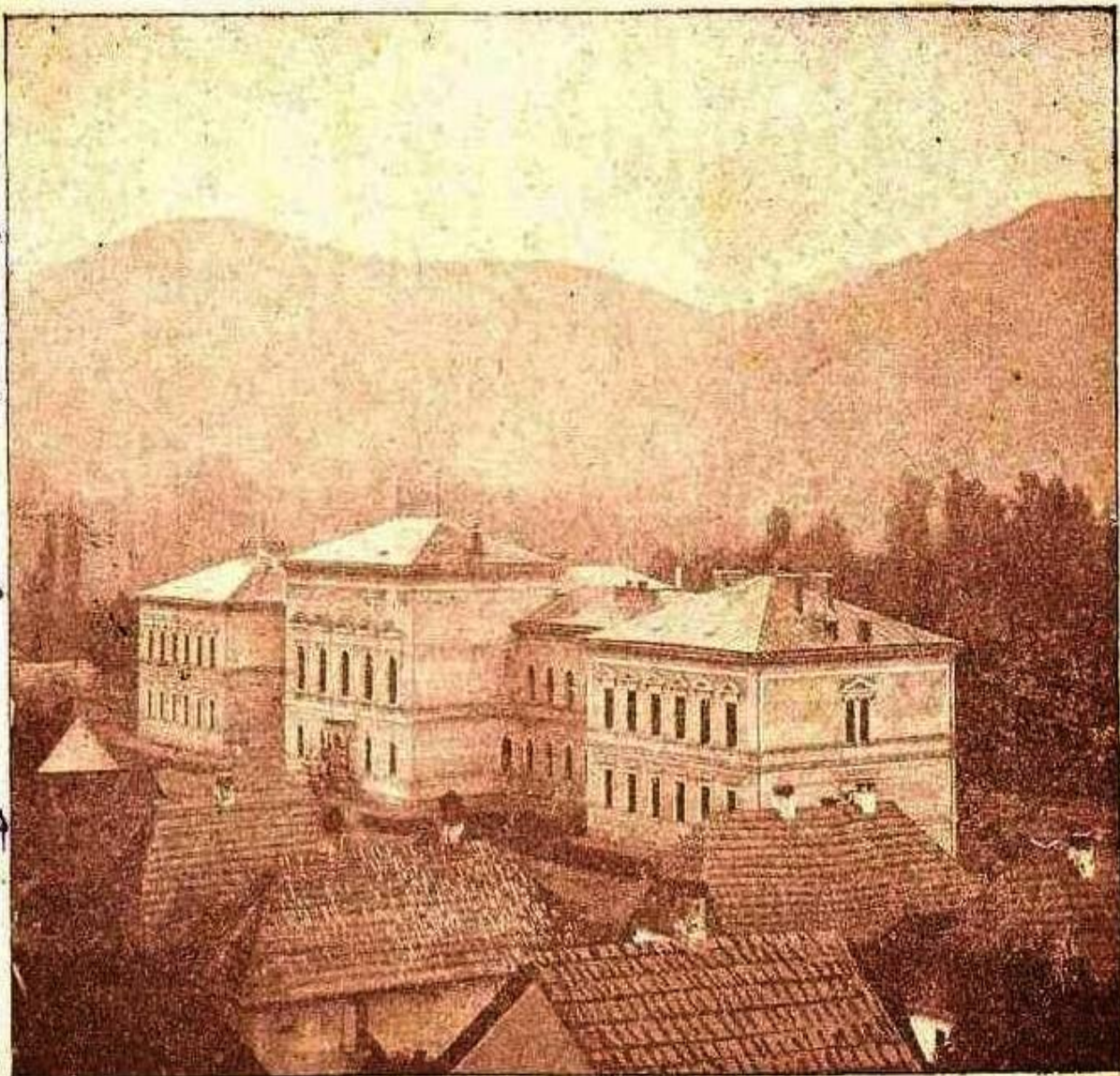
RĂNILE COMUNISMULUI

ALEXANDRU DĂRĂBAN, *Pervertirea cântecului popular în ziarul comunist „Ecoul”*.....55

La palatiera si sar fabrica un
 clodum vitanat meabls elegant si cu
 alne facut jacheta e au lungas, sa
 pascala in astile notunda. Reguina
 draga deas punga sa iuri comanda
 ficea seid. Valul pare si la aduo de. Bozon
 de. Opu de. care nia relae mie. duferdauie

Gimnaziul sup.
 fund. din Năsăud

EDITORIAL

Despre oamenii care lasă urme în noi. Doru Pruteanu

Monica Halaszi

La un moment dat, căutând un document, am dat peste o listă de lecturi pe care, elevă fiind, am primit-o. Prima mea listă de lecturi adevărată. Mă rog, o pagină din ceea ce a fost prima mea listă de lecturi adevărată. Celelalte s-au pierdut, nu știu unde, nu știu cum. S-au pierdut e impropriu spus: paginile acelea există undeva în mine, dizolvate în ceea ce sunt acum, printre atomii sufletului meu. Hm, atomii sufletului meu? Îmi imaginez zâmbetul lui D.P. la auzul unui asemenea clișeu.

D.P. Nu purta cravată. Nici costum. Nu dicta comentarii literare de zeci de pagini. Nici nu te obliga să memorezi cele 98 de strofe ale *Luceafărului*. Nici să înveți mecanic despre *viața și activitatea literară a scriitorului X*. Iubea tinerii. Muzica. Și SF-ul. Și avea convingerea că poți fi liber și printre ziduri. Și ne învăța asta, în niște vremuri cvasi-orwelliene.

Cine era D.P.? Profesor de limba și literatura română la Liceul Industrial din Sângeorz-Băi, scriitor și critic literar de proză SF, Doru Pruteanu avea 27 de ani atunci când intram, în toamna anului 1982, în clasa a IX-a. Perceput ca un tip ciudat, tocmai fiindcă era altfel, contrastând cu universul uman din Sângeorz-Băi, Doru Pruteanu nu aducea nici pe departe cu proful clasic, scorțos. Nici prin atitudine, nici prin recomandările de lectură sau muzicale pe care le făcea, nici prin modul în care arătau caietele elevilor săi și nici prin modul în care aceștia vorbeau despre el. Îmi amintesc că dacă răspunsul la întrebarea cu cine faci română era *Pruteanu*, aveai garantată admirația și invidia celorlalți. Nu m-am putut bucura de această admirație. Nu mi-a fost profesor la clasă, ci doar la cenaclul literar *Experimental* pe care îl inițiasse și unde ne propusese să scriem un fel de roman colectiv intitulat *Viața Disco*. Deschidea ochii și mințile, arătându-ne într-un fel aparte că literatura nu se oprește la Sadoveanu sau Beniuc, că literatura înseamnă și Tzara, și Iaru, și Cărtărescu, și Traian T. Coșovei, și Brumaru cu a lui Tamară. Ne-a învățat că poți avea o revistă a școlii *altfel* și probabil că mai este vie în amintirea unora „revista fixă” de la intrarea în liceu, dinspre atelierele de lăcătușărie. Ei, nu era tocmai o revistă, ci o bucată mare de PAL alb-gri prinsă de perete, pe care lipea, săptămânal, foi pe care le dactilografia: poezii, fragmente de proză, noutăți despre viața muzicală, reportaje,

Monica Halaszi

cronici sportive, articole din viața școlii. Și niciodată materiale despre vizitele tovarășului și ale tovarășei. În ziua în care apărea noul număr al „revistei”, în jurul panoului era aglomerație. Și știu că unii făceau ce făceau ca să fie dați afară de la oră, doar pentru a o citi. Îmi amintesc apoi că transforma practicile agricole într-un bun prilej de a ne familiariza cu muzica adevărată, așa că deșteptarea de la ora șapte venea dinspre casetofonul lui Doru, o deșteptare care înlocuia clasicul *Aici București România* cu Bob Dylan (*Man Gave Names to All the Animal*), Deep Purple (*Child In Time*), Led Zeppelin (*Stairway To Heaven*). Și îmi mai amintesc cum, într-o ședință UTC în care fusese certat de către o *tovarășă* de la Bistrița că nu avea o atitudine conformă cu principiile partidului, a spus curat ceea ce simțea, chiar dacă această sinceritate sunt convinsă că i-a adus oareșce neplăceri. Mesajul lui către noi, nerostit, a fost însă atât de clar. Și am învățat atunci lecția curajului.

O singură dată, doar o singură dată l-am văzut predând literatură, atunci când l-a suplinat o oră pe profesorul meu. A fost ORA care m-a făcut să renunț la o „minunată” carieră de lăcătuș mecanic și să mă îndrept spre facultatea de filologie. Cea mai vie lecție de literatură care mi-a fost predată vreodată, o lecție pe care aș putea s-o reproduc din amintire și acum, după 32 de ani.

Nu știu ziua, nici anotimpul. Nici dacă în dimineața aceea purtasem cordeluță sau dacă suportasem muștruluiala profesoarei de chimie fiindcă lungimea uniformei nu era cea regulamentară. Nici dacă îmi copiasem în pauză tema la matematică de la colega mea de bancă. Știu însă că, odată ce Doru a intrat în clasă, tabla din fața mea și-a pierdut înfrângerarea și a devenit lume, lume cerc în care au răsărit, nu știu de unde, un liceu (*Liceu, cimitir al tinereții mele*), un parc (*Acum, sta parcul devastat*), un turn (*Din turn, pe câmp, văd voievozi cu plete*), un abator (*Ninge grozav pe câmp la abator*), casa iubitei (*În casa iubitei de-ajung*), apoi a început să ningă (*Te uită cum ninge Decembrie*), să plouă (*Plouă, plouă, plouă*), apoi a venit primăvara (*Verde crud, verde crud.../Mugur alb, și roz, și pur*). Și printre locuri și anotimpuri s-au ivit corbii (*Trec corbii – ah, „Corbii”*), și-o pasăre *cu pene albe, pene negre*, timid s-a auzit clavirul (*Iubita cântă la clavir*), apoi un flaut (*Cu note dulci de flaut*), un vals (*Hai, să valsăm, iubito, hohotind*), și...clopoțelul. Lecția era despre Bacovia, firește, și, deși pe tablă Doru desenase doar un cerc, iar eu în caiet desenasem doar un cerc, tot universul poetic bacovian era prezent în interiorul lui. Nu-l putea vedea și înțelege nimeni altcineva decât cel care asistase la oră și-l auzise. Este cercul care, transpus în cuvinte, mi-a adus zece la examenul de literatură de la admiterea în facultate. Fiindcă subiectul a fost, coincidentă sau nu, Bacovia.

Un avangardist în lumea școlii, Doru a influențat – poate fără să știe – destinele multora dintre noi. După decembrie 89, a renunțat însă la profesorat, a fost consilier al ministrului Mironov în Ministerul Tineretului, director al Casei de Cultură din Sângeorz-Băi, apoi s-a mutat în Iași, unde, alături de Maria, soția lui, a dezvoltat Asociația Grupurilor Locale de Tineret – AGLT.

*

Oamenii, asemeni listelor de lecturi, se dizolvă undeva, printre atomii sufletului nostru. Reiau clișeul, dorindu-mi acum să văd zâmbetul de care atunci mă temeam. Multe liste de lecturi adevărate a scris D.P. Asemeni lui, ele nu mai există decât în noi: în mine, în Mihai Puica, în Radu Nicolaie, în Ovidiu Mureșan, în Alin Sucilea, în Ovidiu Bazga, în Adrian Bosancu, în Mihaela Ursa, în Ioana Nicolaie, în Marin Mălaicu-Hondrari. Fiindcă Doru Pruteanu este unul dintre acei oameni care a lăsat urme în fiecare dintre noi. Urme care rodesc.

Doru Pruteanu (22 octombrie1955 – 16 septembrie 2006)

BISERICĂ ȘCOALĂ SOCIETATE

Sîngeorz-băi

ADRESA

Congregațiunii Districtului Năsăud din 25 septembrie 1862*

Sacratissima c.r. apostolică Maiestate!

După ce pe harta noastră, patria Transilvania, în un răstimp de 12 ani fu împiedicată de a se folosi de vechea-și constituție și după ce Maiestatea Voastră în acei 12 ani trecuți v-ați convins de-ajuns despre necesitatea de a restitui provinciilor de sub coroana Ungariei sale drepturi și vechea constituție, așa după cum este, nu se mai poate aplica față cu toate popoarele patriei, așa cu prea înalta diplomă din 20 octombrie 1860 v-ați îndurat prea grațios a repune și patria noastră Transilvania în starea sa constituțională de mai înainte, cu acea modificare numai ca în acea constituție să se facă schimbări adânc tăietoare și ca acele clase și naționalități care până acum n-au fost îndreptățite, de aici încolo să se compute și numere între cele îndreptățite.

Executarea acestei prea înalte diplome cu privire la rațiunea română după lupte de un an întreg încă până azi nu s-a dus în deplinire pentru că deși națiunea română e cea mai numeroasă și cea mai veche în Transilvania, totuși dânsa nicăieri nu e privită ca atare, nefiindu-i dată până acum ocazie de a se reprezenta ca națiune română și nefiind până acum prin lege declarată de națiune regnicolară și numărată între națiunile patriei prin lege recunoscute.

Dorința această fierbinte a națiunii române de care se ține și poporul acestui district reprezentat prin umilit subscrisul comitet, se vede că Maiestatea Voastră voiți a dispune de a se duce în deplinire pe calea dietală care, în sensul vechii constituții, este calea cea adevărată, de unde urmează ca tot patriotul adevărat are de a înlătura toate piedicile și de a se folosi de toate mijloacele care pot contribui orișicât de puțin spre atingerea acestui scop dorit aproape de un milion și jumătate de suflete române și tot patriotul adevărat care dorește fericirea și prosperitatea patriei are de a năzui la atingerea acelei zile în care, adunându-se reprezentanții tuturor națiunilor patriei în coînțelegere împrumutată, întinzându-și mâna frățască unul altuia și îmbrățișându-se sincer unul pe altul, să calce în picioare murul care i-a despărțit de mai multe secole și așa, apoi, sub înțeleapta conducere provenitoare de la prea înaltul tron al Maiestății Voastre unanim să delibereze despre binele și prosperitatea patriei comune și a prea înaltului tron.

Spre atingerea acestui scop prea sfânt, fu însă de lipsă provizoria organizare constituțională a patriei prin care, susținându-se ordinea cea bună până la definitivă organizare pe cale dietală, batăr încâtva să se mulțumească poporul patriei, administrarea dreptății care însă cele mai multe părți ale patriei stagnează un an întreg batăr încâtva să se pună iar în curgerea normală.

Pasul acesta prea salutar v-ați îndurat Maiestatea Voastră a-l face prin emiterea instrucțiunii despre regularizarea provizorie a constituțiunii municipale, precum și a ordinii pentru charta noastră patrie care, deși nu tratează despre naționalitățile patriei, fără numai despre diferitele clase ale popoarelor în patria aflătoare și deși națiunea română ca atare, precum și poporul țăran prin instrucțiunea aceasta nu este deplin considerat, fiindcă pe baza aceleia afară de districtul Făgărașului și al Năsăudului, niciuna din celelalte jurisdicțiuni nu poate fi reprezentată precum i s-ar cuveni după factorii care-i posedă; totuși considerând că această instrucțiune dintre toate câte s-au emanat din 20 octombrie 1860 încoace, este cea mai

*Foaia pentru minte, inimă și literatură, Brașov, 1862, nr. 41, pp. 317-318.

ADRESA

Congregațiunii Districtului Năsăud din 25 septembrie 1862

favorabilă pentru clasele mai înainte nedreptățite, considerând mai încolo că această primă instrucțiune prin care se dădu ocazie și clasei țăranilor de a fi și dânșii reprezentați în corpul acela care dispune despre afacerile publice și în urmă considerând că aceasta este până acum singurul mediu după care țăranul până acum încă nedreptățit și nicăieri reprezentat își poate alege reprezentanții săi, deși nu în număr destoinic, însă din mijlocul său și în care are încredere și apoi mai considerând și aceea ca prin aceasta s-a deschis și țăranului ușa de a intra în casa afacerilor publice ale patriei și care ne conduce la ajungerea acelei zile mari în care, sub prea înțeleapta conducere a Maiestății Voastre, pe cale dietală să se regularizeze și referințele clasei poporului față cu acei până acum foști îndreptățiți și deosebi a națiunii române, până acum neîndreptățită: așa umilit subscrisul comitet ales fiind azi prima oară adunat pe baza prea înaltei instrucțiuni și ține de cea mai sfântă datorie prin aceasta cu glasul a 46.000 de suflete române a-și exprima cea mai fierbinte, fiască și sinceră mulțumită Maiestății Voastre, pentru că v-ați îndurat prea grațios a aproba acea prea înaltă instrucțiune regulatoare prin care și clasa poporului mai înainte neîndreptățit își afla încâtva îndreptățirea sa de secole oftată.

Voind însă umilit subscrișii totodată a exprima și dorința cea mai fierbinte a poporului prin dânșii reprezentat, prin aceasta totodată își aștern și acea umilită și fiască rugare ca Maiestatea Voastră spre a ajunge la definitiva organizare constituțională a patriei noastre să vă îndurați părintește a convoca cât mai curând dieta Transilvaniei pe baza egalei îndreptățiri, ca în aceea să poată fi reprezentată și națiunea română după factorii care îi posedă egal cu celelalte surori națiuni ale patriei și, apoi, conlucrând în coînțelegere și cu puteri unite să poată ajunge și charta noastră patria la dorita liniște, pace, fericire și prosperitate.

Urându-vă puteri înzecite Maiestății Voastre spre a putea împlini dorințele națiunilor și, îndeosebi și al tinerei națiuni române, cu cea mai adâncă și fiască supunere ne însemnăm.

Ai Maiestății Voastre cei mai credincioși sudiți: Universitatea districtului.

Năsăud, 25 septembrie 1862.

Năsăud în august 1866*

Ziua de 18 august este pentru poporul acestui district o zi de mare însemnătate a anului, pentru că serbează cu cea mai mare pietate și căldură ziua nașterii Maiestății Sale Împăratul Francisc Iosif I, către care orișicând poporul acestui district și în genere tot natul român și-a arătat credința și alipirea sa în tot timpul, nu numai prin fapte vizibile, ci și prin semne dinăuntru. Ziua aceasta și acum s-a serbat cu cea mai mare ceremonie de către poporul nostru și, în special, aici în Năsăud ca centrul districtului. În preseara zilei se ilumină tot opidul și banda noastră cânta de-a lungul străzii imnul poporal și alte piese, iar în 18 dimineața, la revărsatul zorilor de ziuă, ne trezi sunetul salvelor de pive care se părea că excită în inima fiecărui reverență către această ziuă, cântându-se iarăși de-a lungul străzii imnul poporal. La ora 8, oficialii de toate clasele, corpurile învățătoarești, ofițerii pensionați și alți inteligenți din loc și de prin împrejur, cu șeful districtului Ilustritatea Sa domnul căpitan suprem în frunte porniră în corpore spre a asista la cultul divin, ce se săvârși, mai întâi în biserica românească greco-catolică sub pontificarea Reverendisimului Domnul vicar Grigore Moisil, asistându-i profesorul gimnazial Leon Pavelea și cooperatorul local Ioan Lazăr. Sub decurgerea Sfintei Liturghii se dădură salvele îndătinate și se cântă imnul poporal, iar, în fine, ținu profesorul gimnazial Leon Pavelea o vorbire după versul Psalmului 19 „Doamne mântuiește pe împăratul și ne auzi pe noi ori în ce zi te vom chema”, prin care arătând însemnătatea zilei și atingând datoriile supușilor către Domnitor, întări pe popor la credință și alipire, precum și la arătarea prin fapte a acestei credințe oricând cere trebuința, cu bărbăție, eroism și credință ce o dovediră grănicerii aceștia.

După Sfânta Liturghie se făcură rugăciuni din genunchi pentru împărat și mergând cu toții la biserica romano-catolică asistară și acolo la celebrarea cultului dumnezeiesc, de unde merserăm cu toții la șeful districtual Ilustritatea Sa Domnul căpitan suprem pentru depunerea omagiului cuvenit cu care ocazie Reverendisimului Domn vicar ținând o vorbire amăsurat timpurilor de față ruga pe Ilustritatea Sa în numele tuturor, a aduce la cunoștința înaltului tron, urările poporului și inteligenței din ziua de astăzi, precum și credința și alipirea, care le promit totdeauna și în orice timpuri, la care Ilustritatea Sa răspunzând promise cum că simțămintele descoperite și va ține de plăcuta datorie a le aduce la cunoștința înaltului tron. La ora 2, după amiază, dădu Ilustritatea Sa Domnul căpitan suprem în onoarea zilei un prânz, la care fuseră invitați mai mulți oficiali și intelectuali din toate branșele. Aici Ilustritatea Sa ridică, mai întâi, toast pentru Maiestatea Sa Împăratul, domnul vicar pentru Înălțimea Sa împărăteasa, asesorul Ioachim Mureșianu pentru toată înalta clasa domnitoare, fiscalul Ioan Florian pentru ostășime, etc.

Tot în această zi, seara, inteligența tânără aranjă o petrecere de joc, la care luară parte un public numeros, precum și mai mulți ofițeri de la regimentul Niederlande (Olanda) din Bistrița, petrecându-și în cea mai frumoasă armonie și cordialitate, până târziu.

* *Gazeta Transilvaniei*, Brașov, Anul XXIX, 1866, nr. 65, p. 258 (Articolul nu este semnat de vreun autor)

Năsăud, în august 1872

Domnule redactor!*

Fiindcă de un timp încoace s-au scris multe din Năsăud, și adevărate, și neadevărate despre unele persoane și ținuta lor politică, de aceea vin a vă ruga să binevoiți a da loc în coloanele prețuitului ziar „Federațiunea” și acestor șiruri scrise fără patimă și bazate pe adevăr și dreptate. În articolele de aici, publicate în „Federațiunea”, parte în celelalte ziare românești s-a făcut amintire că în Năsăud ar exista astăzi două partide politice: una națională și alta guvernamentală. Eu, nevoind a mă face de astădată judecător peste ținuta politică a partizanilor ambelor partide, care se pretind a exista, poate spre plăcerea unora și spre displăcerea celorlalți, mă restrâng numai la recunoașterea adevărului, cu respect, numai la o singură persoană. Știu că vă este bine cunoscut că cu ocazia organizării tribunalelor regești în Năsăud s-a numit președinte în locul d-lui I. Mureșianu actualul fiscal municipal (avocat și deputat) d-l I. Florianu, pot zice că atunci doar nu spre plăcerea tuturor, pentru că simpatiile erau împărțite din trecut. De când însă acest bărbat și-a ocupat postul, a dat tuturor dovada că el este la înălțimea misiunii sale, că știe direge toate cu prudență așa cât atrage la lucru cu plăcere pe toți subordonații săi, care și de altmintrelea sunt de-a rândul bărbați zeloși, conștiincioși și la locul lor în afacerile oficiale. Procesele nu zac nerezolvate cu grămada, ci pertractările finale curg repede, una după alta și partidelor li se satisface conform legilor statutare. Că doar nu sunt puse încă toate la curent, aceasta nu este vina acestui bărbat, ci restanțele cele multe rămase din era trecută și puținătatea puterilor lucrătoare. Îndată după instalarea sa de președinte a procurat în locul mobilelor rele și neacomodate pentru cancelarie altele noi mai aacomodate, a lăsat să se albească edificiile în care este așezat tribunalul, să se padimenteze, unde era stricat și pardosit cu pietre umede, a dispus judecătoria cercuală în alt edificiu aproape de tribunal, fiindcă laolaltă cu tribunalul erau prea grămadite peste olaltă; s-a îngrijit de starea sanitară a arestaților, lăsând să li se curățească locațiile în care sunt internați, ba nefiind locațiile de până acum destul de spațioase pentru număr indivizilor arestați a dispus să se întocmească spre acest scop și alte chilii și, astfel, a pus toate în ordine așa de bună încât de ar mai vizita b.[aronul] Apor tribunalele din Transilvania, tribunalul din Năsăud l-ar ridica de model pentru toate celelalte și lauda care ar secera-o președintele din Năsăud n-ar merita-o niciunul de asemenea rang. Ce se ține de ținuta lui politică, pot zice numai atâta că în cauzele naționale el este condus de cele mai sincere intenții și lucră din toate puterile încât a-i ierta oficiului și poziția pentru eluptarea drepturilor naționale. Fie tot amplotiatul român așa de zelos și serios în afacerile sale și cu cauzele naționale ca acesta și atunci națiunea noastră va avea mai mare respect înaintea domnilor de la putere și va pondera mai mult înaintea străinilor.

* *Federațiunea*, Pesta, Anul V, 1872, nr. 89-689, p. 351 (Articolul este semnat cu pseudonimul „Un iubitor de adevăr”).

GRAZ*

- 5 mai 1870 -

Ce voiesc nemții din Cislaitania¹?!

Domnule redactor!

De mult nu v-am împărtășit de aici nimic despre opintirile politice și mișcările ei cauzate, cu deosebire, prin neașteptata poticnire a adoratului Giskra². Am așteptat cu sete să văd ce mască vor mai îmbrăca năzdrăvanii mameluci, ce altcum se declară cu toată ocazia de cei mai mari liberali, încât unul ce nu le cunoaște impertinența cu care profanează sacrul „liberalism”, rătăcind, ar cugeta că îs cei mai mari liberali de pe lume. Sărmana libertate cum te mânca...!

În consecință și neconstanța ce o profesează, organele acestei coterii nu poate să afle asemănare. Numai cu un an, dar mai înainte pe când se dezbătea prin toată ziaristica cunoscuta rezoluție a polonilor, era cu mâini, cu picioare contra ei; după ce însă a dat cu capul de stâncă, după ce li s-a baricadat calea pe care doreau a-și realiza visurile cele dulci de hegemonia și oprimarea celorlalte naționalități, au început a spăla biata rezoluție polonă de dâșii întinată și a se face a accepta cu suflet și trup toate pretențiile lor; să însemnăm numai atâta că totodată se declară sărbătorește că cehilor și slavilor nu vor concede nimic. În Galiția nu li se periclitează nimic, căci acolo nu au frați de un sânge, în Boemia și țările slave de la sud, însă nu vor concede nimic căci altfel li se periclitează interesele germane, nu vor suferi ca elementul slav să ridice mâna asupra germanilor (sic!). Ecce libertatea³! Vederemo⁴!

Cu ocazia dezbaterilor asupra memorandumelor majorității și minorității, ei, iar cei mai ageri defensori ai memorandumului lui Giskra pe care îl ridică pana – în nori, glosându-l de unic salvator al Austriei. Rezultatul nemernicului Giskra l-am văzut, ne-am convins despre puterea

* *Gazeta Transilvaniei*, Brașov, Anul XXXIII, 1870, nr. 39 și 40, f.p.(Articolul este semnat cu pseudonimul „Publiu”, acesta aparținându-i lui Dr. Artemiu Publiu Alexi).

¹ Cisleithania (în spațiul german *Cisleithanien* sau *Zisleithanien*; în latină, *Țara de dincoace de Leitha*) a fost o denumire folosită inoficial de către funcționari și juriști după întemeierea Dublei Monarhii în 1867, pentru a se referi la părțile nordice și vestice ale Austro-Ungariei. Aceste părți erau numite de germanii monarhiei Austria; slavii din țările coroanei nu voiau să fie cuprinși sub numele *Austria*. Până în 1915, numele oficial al acestei părți a Dublei Monarhii (care era un stat autonom precum cealaltă jumătate a Austro-Ungariei) era Regatele și Țările reprezentate în Consiliul Imperial; după 1915, până la dezintegrarea monarhiei din 1918, statul s-a numit Țările austriece. Jumătatea estică a Austro-Ungariei (corespondentul estic al Cisleithaniei) era Transleithania (*Țara de dincolo de Leitha*).

² Carl Giskra (1820-1879) a fost un om de stat al Imperiului Austriac. Ministrul de Interne al Cislaitania.

³ Iată libertatea!

⁴ Vom vedea!

GRAZ – 5 MAI 1870

lui herculeană. După ce sărmanul Giskra dintr-o dată a scăzut ca din nori dimpreună cu memorandumul-i cu tot, toți au început a-l părăsi, fără cruțare a-mi îl și citi frumușel, făcându-i imputare că de ce nu a făcut concesiuni poleicilor. Ca prin minune, dintr-o dată, s-au metamorfozat din centraliști încarnați în autonomiști, adică, acum nu mai țin constituția din decembrie 1867 de sfântă și infailibilă.

Din aceste se pot realiza prea lesne culorile cameleonice ale politicianilor noștri. Un fapt abătător pentru cei nepreocupați este indolența cu care este îmbrățișat faimosul dr. Kaiserfeld¹, ce până acum era adorat ca un idol din partea grecilor, pentru că dânsul nu se dă după părul lor, ci vrea a fi mai conștient în politica sa.

Mulți din onorații cititori vor cugeta, apoi ce vrea astă partidă de octroare², unde ținesc tendințele ei. aici las să vorbească un frate de al lor, un german ce se bucură de o reputație frumoasă în Europa; iată ce zice domnul Schuselka³ în organul său despre astă partidă:

„Această partidă voiește să domnească peste popoare cu forța, că astfel să le îndemne la fapte de forță, să le provoace la lupte revoluționare, căroră sunt siguri că Austria ne le va contrasta. Apoi, astfel să vină timpul dorit de acești austrieci falși, când puterile vecine să declare: Austria nu mai poate exista, i-a trecut timpul. Nu e mai [de] mult stâlp al păcii comune, ci mai mult o amenințare a păcii, deci trebuie dizolvată și împărțită. Spre acest scop lucrează această partidă, lucrează în interesul inamicilor Austriei. Ea lucrează, mai întâi, mai de aproape și mai mult pentru Prusia, fără însă de a ști și de a voi, totodată, pentru Rusia și Italia”. Iaca mantaua sub care se ascund și cu care se învelesc ca să nu-i cunoască lumea, se declară de cei mai credincioși apărători ai Austriei, apoi, pe sub mână lucră din toate puterile spre răsturnarea, spre răsturnarea, spre totala ei apunere. Nu poloni, nu slavii, nu cehii sunt inamicii ce arată erorile sistemului guvernamental și vor să le amendeze, ci aceia care vor să astupe; însuși germanii sunt inamicii încarnați ce lucră spre ruina, spre eterna ei apunere. Nu înțeleg aici toată populația germană, căci atunci aș păcătui, ci singur numai partida amintită, numai această coterie⁴ ce o cochetează continuu cu cele 40.000.000 de la nord ce gravitează din toate puterile la unitatea germană ce are să-și pună un picior pe ruinele Austriei; numai această fracțiune ca altcum din ce în ce se micesc, se opune la orice schimbări din sistemul inaugurat. Federalismul și-l închipuiesc de o himeră și pentru ce? pentru că în federalism și ei cunosc că Austria, din nou, se poate avânta la o poziție mai bună, din nou se poate smulge din noroiul în care se află astăzi; asta însă nu le vine la socoteală, căci atunci nu mai au pretext, nu mai au masca sub care să poată gravita spre nord, atunci tot planul le este nimicit.

Cu totul alta e politica poporului german, înțeleg a claselor ce compun masa poporului. Lucrătorul de rând înțelege mai bine constituționalismul, el pricepe mai bine ce înseamnă sublimele cuvinte de „libertate, dreptate și acuitate decât fariseii ce cu o manieră au, da ce i se oferă de conducători. Da! Pentru că el nu se știa îmbrăca în tot felul de mască;

¹A fost un politician austriac al monarhiei habsburgice. A fost membru al Adunării Naționale din Frankfurt. Din 1871-1884 a fost guvernator al Styria, 1868-1870 președinte al Camerei Deputaților.

²OCTROIA vb. *I. tr. (Jur.)* A acorda ca pe o favoare, a concede o favoare.

³Franz Schuselka (1811-1886). Ceh și austriac și politicianul de naționalitate germană în cursul anului revoluționar 1848, membru al Reichstag - ului; un reprezentant al stângii liberale și unul dintre liderii mișcării naționale germane în ținuturile ceh.

⁴COTERIE, *coterii*, s. f. Grup restrâns de persoane care urmăresc scopuri ascunse, egoiste și care urzesc intrigi, acțiuni.

GRAZ – 5 MAI 1870

el vorbește totdeauna cu sinceritatea și franchețea aceea ce-i dictează rațiunea și-i șoptește inima; el își caută în alt loc fericirea viitorului său, nu la nord, nici la vest, ci în singura lui patrie. Dorințele poporului german adevărat nu variază defel de dorințele celorlalte popoare. El, asemenea, voiește să fie pace și dreptate în țară, el asemenea urăște privilegiile, el contaminează pe toți cei ce lucră în numele lui în contra interesului comun în contra acuității, dreptății și libertății, care, singure, pot să fie fundamentul păcii și al prosperității.

Un exemplu eclatant despre expresia poporului german de aici a dat-o adunarea populară convocată de reuniunea democratică – (însemn aici că o adunare populară convocată de reuniunea germanilor liberali, spre a vota o adresă a dr. Recgbauer, pentru că, vezi doamne, în senatul imperial s-au învoit la ceva concesii polonilor, fu cercetată numai de studenți) – la care au participat peste o mie de persoane, lucrători, industriași, fabricanți, măiestri și o comună frumoasă de inteligenți.

Două puncte se dezbătură și primiră cu unanimitate în astă adunare:

1. Spargerea dietelor și a senatului imperial și compunerea altora prin alegeri noi, prin bărbați democrați, adevărați reprezentanți ai poporului, căci numai pe baza democrației, pe principiul adevăratei libertăți se poate constitui și întări Austria, nu numai astfel se poate restitui liniștea și pacea internă. „De ce să nu se bucure și polonii, cehii și slovenii de asemenea drepturi ca și nemții? Au aceasta este libertatea? Aceasta este dreptate când o națiune, când un popor se împulpa a domni peste altul? Numai egala îndreptățire în drepturi și libertăți a tuturor naționalităților din Austria poate să ne asigure pacea și liniștea internă, baza unui viitor mai bun precum și existența Austriei, și această egalitate și dreptate o dorim noi” cuvinte de aur sunt aceste din gura unui simplu lucrător.

2. al doilea punct fu ștergerea concordatului ce nu e alta decât o invenție – spre a ține pe popor în labirintul întunericii; „Jos cu concordatul!”, striga întreaga adunare.

O mare senzație a făcut, aici, o cuvântare a profesorului de drepturi la universitatea de aici, Dr. Maasem, ținută în reuniunea catedrei conservativă în 25 I.[una] tr.[ecută], cu deosebire mare neplăcere a făcut coteriei decembriste. Permite-mi, domnule redactor, să-ți citez numai un pasaj din acea faimoasă vorbire. După ce demasca politica lui Rechbauer et. cons., după ce recapitula în scurt istoria Austriei în anii din urmă și erorile sale politice, continua astfel: „Este asta adevărată și dreaptă împăcare (a lui Rechbauer) când doi se împreună laolaltă spre a subjuga pe al treilea? Unde rămâne aici dreptatea? Și în a cui interes vor a domni dumnealor pe ruinele libertății celorlalte naționalități? În interesul germanismului nostru? Niciodată. ca germani ce suntem, protestăm din toate puterile contra unei astfel de aroganță impertinentă și credulitate, că germanismul astfel ar câștiga ceva, că germanismul ar ajunge pe astă cale la adevărata lui însemnătate și și-ar putea împlini misiunea sa când ar vătămă drepturile altor naționalități ce se bucura de asemenea titlu și reputație ca și noi...”. Apoi încheie: „Nu se învârtă întrebarea pe lângă aceea că cine să domnească slavii sau germanii, ci pe lângă aceea ca toți să fim liberi, ca toți să viețuiască astfel și să-și împlinească datoriile și misiunile sale, precum le-au șezut Dumnezeu în inimă”.

E de însemnat că de când s-a răspândit faima că Potocki are de cuget a desființa toate dietele și senatul imperial în toate părțile se făcu mișcări însemnate și agitații pentru noile alegeri, cu deosebire mare activitate dezvoltă reuniunile politice al căror număr mereu li se înmulțește. Cu mai mare zel și energie lucră slavii. Să lăsăm astădată pe slavii din Boemia, Moravia și Silezia, ale căror pretenții le cunoaștem din declarația din 22 august 1868 care toate tind la restituirea regatului lui Wenzel; să cercăm pe un minut, ce voiesc slavii de la sud, ce pretind și de ce aspirații se nutresc?!!

GRAZ – 5 MAI 1870

În momentul când popoarele opresate începură a se deștepta la lumina libertății din letargia seculară a tiranismului și slovenii sudului începură a se scutura și a veni la conștiința lor națională și tot atunci li se născu ideea de „Unitate națională”. Krainul, unde se afla o masă compactă de sloveni, Stiria sudică, Carintia și celelalte provincii în care se află majoritate de sloveni vor să se încorporeze în un corp politic. Această idee fu suprimată încă în anul 1848 de Dr. Bleiweiz, unul din cei de frunte capi ai slovenilor și, de atunci încoace, se dezbat cu multă dibăcie, atât prin ziaristica slavă, cât prin taboruri (adunări de popor) și diete. Tot spre dezbaterea și vulgarizarea acestei idei se țin mulțime de taboruri în toate unghiulețele locuite de sloveni sunt proiectate taboruri, care sunt foarte cercetate de popor. Astfel se țin în 2 mai, în Talmain, un tabor la care participară peste 8.000 sloveni care se declarară cu unanimitate entuziasmată pentru Slovenia.

Necesitatea acestei „Slovenia” o argumentează dâșii prin două puncte:

1. Numai pe astă cale poate fi asigurată existența și dezvoltarea lor națională.
2. Imperiul austriac ar câștiga la sud un bulevard asigurator pentru totdeauna.

Populația ce ar popula astăzi Slovenia încă nici nu se suie la două milioane, cam egală cu populația română din Transilvania. În Carintia, din 350.000 la 100.000 sunt slavi. În Stiria sudică, la 400.000, în celelalte provincii mai mici cu totul laolaltă 200.000, iar în Craina mai toată populația e slavă. Capitala proiectatei „Slovenia” ar fi Laibachul.

Aceasta e schița programei cu care se pregătesc slavii de la sud ca să-l aștearnă lui Potocky și pentru a cărui realizare își vor continua lupta. Discordia și oarba reunire ce și-au băgat nasul și între dâșii spre bucuria inamicilor săi, le va cauza multă daună. Ei (ca și cehii din Boemia) sunt împărțiți în două caste, a bătrânilor, ce țin cu clericalii și a tinerilor ce condamnă clericalismul. Germanii uzitează această dezbinare întru folosul lor, se încearcă din toate puterile a atrage pe partida tânără în partea lor.

Am voit a împărtași acestea onoratului public român anume numai ca să vadă și să se convingă despre contrastul dintre Transilvania și Cislaitania și să vadă cât de afund sunt înrădăcinate sublimele idei de unitate națională și independența în inimile popoarelor. Repet, ce contrast este între Transilvania și Cislaitania. Pe când bieților ardeleni nu le este iertat nici a protesta contra răpirii scumpei răpirii scumpei lor patrii, nici a se pronunța pentru autonomia și independența ei ce au avut-o secole întregi; - aici slavii sudului încearcă a face regat nou care, doar, nici nu a mai existat, aici se încearcă a ciunta din cea și din cea țară câte o bucățică spre a-și întemeia Slovenia lor dorită.

Pe când în Transilvania pronunțamentul liber al ideilor, opiniilor și convingerilor sale sunt timbrate de crime și cei ce se cutează se pronunță astfel precum le dictează rațiunea și le șoptește inima lor de ardeleni, sunt trași la tribunale și aruncați în fundul temnițelor, nici morții nu sunt scutiți de aceste acuzații moderne ale Transilvaniei din secolul al XIX-lea; pe atunci slavii, nu numai ai sudului, dară și ai nordului Austriei, fac adunări naționale sub cerul liber, bunăoară ca a românilor din 15 mai 1848, unde își dau liber tuturor sentimentelor, aspirațiilor și convingerilor sale.

Ce-ar face ungurașii noștri de a căror liberalism se duce veste și poveste, ce-ar face, zic când românii și-ar încerca a forma astfel de adunări naționale, unde se dă ocazie poporului să-și exprime durerile și suferințele lui, precum liberele sale dorințe și convingeri, ca să-și pronunțe liber voia și să-și proclame drepturile sale cu care l-au donat mama natură?! Ce-ar face ministerul lui Andrassy când ardelenii, de exemplu, ar face o adunare națională, nu în Câmpul Libertății, ci în alt loc, de exemplu în Câmpul Tundeii, spre a se consulta nu despre unitatea celor trei milioane a românilor dintre Tisa și Carpații sud-estici în o România transcarpatină, analog Sloveniei sau spre a restitui o Dacie Traiană la care au mai mare drept

GRAZ – 5 MAI 1870

decât slovenii sudului, - ci sigur numai spre a se pronunța liber în fața lumii, a cerului și a lui Dumnezeu, numai pe lângă conservarea autonomiei și a independenței Transilvaniei și ar protesta în contra uniunii decretate fără dânsii, în contra vocii lor??!. Ce-ar face ungurii, întreb, față cu o așa mișcare a românilor ardeleni? Ce absurditate poți întreba și tu – îmi va răspunde publicului român împreună cu dumneata domnule redactor, - au nu vezi că numai pentru un simplu pronunciament era să ne încarcereze întreaga națiune română, nici nu le ajunge temnițele din întreaga Ungarie spre a întemnița trei milioane, ci ar fi trebuit să-și mai împrumute câteva de prin Asia și cine știe de unde; pentru care pronunciament scumpul nostru frate Alexandru Roman și astăzi suferă martiriul. Cum poți face așa o asemănare între libertatea de la noi și cea din Cislaitania, pe când între aceste două părți ale Austriei este prăpastia mare. Într-adevăr, că constituționalismul e introdus de mulți ani peste toată Austria, însă la noi, în Ungaria, se practică mai cu succes prin legatul fedeleș și exposesionarea comunelor întregi.

Astfel, îmi va răspunde publicul român la minunata mea comparație și eu îi dau tot dreptul, pentru că cunosc severitatea ungurească ce se practică cu lealitatea neamului. Nu cred însă că acestea vor dura în eternitate, ci numai până la o zi, pentru că devotamentul și progresul omenirii și a spiritului timpului nimeni nu i se poate opune; și tot ce se încearcă a oprima cursul natural al dezvoltării procesului libertății, tot ce se încerca a purta lupta cu sacrele principii înscrise pe flamura tuturor naționalităților, adică: viața națională prin libertate, va fi trântit cu vehemență de valurile nerezistibile ale progresului umanității. Fie încercătorii de a căpuși procesul natural al libertății și progresului indivizi ori popoare, totala lor evingere și nimicire e sigură.

Una aș mai adăuga în interesul ungarilor noștri. Să nu uitate dumnealor, îmbuibăți fiind atât de tare în era lor de aur, că zefirul aducător de multe bunătăți ce răcorește și dă putere celor obosiți, vine de la vest. Să nu uitate că Cislaitania zace în vest de Transilvania, de la aceasta mai spre vest e Elveția și Franța și de la aceasta mai spre vest departe, America. Să-și aduc aminte că zefirul ce au înconjurat pe slavii Cislaitaniei va ajunge și la românii Translaitaniei, iar până atunci românul va susține lupta cu voi pe cale legală, cu energie și rezoluție.

Raportul comitetului despre activitatea reuniunii „Mariana” în adunarea generală din 4 iunie 1879, ținută la Sângeorgiu

IOAN JARDA

Onorată adunare generală!

Deviza timpului prezent e asocierea, unirea puterilor. E un adevăr necontestabil că aceea ce nu pot îndeplini indivizii, sunt în stare a înfăptui puterile întrunite. De acest adevăr pătruns, popoarele mai înaintate în cultură au înființat diferite asociații pentru promovarea intereselor comune. Acele au și început a secera fructele, căci gradul de dezvoltare pe care le-a succes a se înălța e de a se atribui în mare parte spiritul de asociere ce le-a predominat.

De un timp încoace au început și poarele patriei noastre a forma diferite asociațiuni pentru înaintarea binelui comun. Indivizii de o soarte se grupează între sine, unindu-și puterile și unirea produce rezultate pozitive. Noi, învățătorii, nu putem rămâne indiferenți față de vocea timpului; noi trebuie să știm prea bine că numai în unire, arătându-se ca un corp plin de viață, vom putea reprezenta cu demnitate cauza căreia ne-am devotat, numai ajutându-ne, îndreptându-ne și consolându-ne împrumutat vom putea conta în ajutorul, îndreptarea și consolarea externă. „Ajută-te, că și Dumnezeu te ajută!”, zice românul.

Cu deosebire, de la anul 1868 încoace, au început și învățătorii patriei noastre, parte din îndemnul propriu, parte din inițiativa luată de legislația țării, în frunte cu ministerul de cult de pe atunci, cu fericitul Eötvös, a se grupa în reuniuni învățătoresci.

Cu părere de rău, dar trebuie să recunoaștem că în alte multe chestiuni ponderoase, așa și în aceasta, noi românii, a trebuit să fim cam cei din urmă. Se adusesse legea școlară din 1868 care a îndatorat pe învățători a se constitui în corporații, se regulase această afacere în toate părțile și noi învățătorii români abia avem două-trei reuniuni. Cu deosebire, la noi, în marea dieceză a Gherlei se află numai una. Cea mai mare parte a învățătorilor, fie din indiferentismul propriu, fie din nesprijinire, fie, poate, pe unele locuri chiar din cauza împiedicării directe sau indirecte, dar rămăsese în statul de mai înainte.

În anul 1872 se apuca suprema autoritate școlară, consistoriul nostru diecezan și printr-un ordin special regula această afacere. Cumulându-se câte două-trei tracte protopopești, se astrânse (întrunit, s.n.) învățătorii din acele a se întruni în conferințe învățătoresci, li se dete apoi teren liber de a se constitui mai departe, aducând statute pentru organizarea corpului învățătoresc. Pe această bază învățătorii din Vicariatul Rodnei, din tractul Budacului și al Bistriței au fost grupați într-o corporație numită conferință.

După finirea celei dintâi conferințe convocată pe baza ordonanței consistoriale prin Reverendisimul domn vicar Grigore Moisil se născu ideea de a se înființa o reuniune învățătorescă pe baza unui statut aprobat de la locurile competente. Ideea a fost salutăată cu bucurie, învățătorii pătrunși de însemnătatea cauzei se întruniră sub prezidiul veteranului nostru coleg Ioan Ionașcu, dezbătând chestiunea, aduseră concluzia referitor la înființarea unei reuniuni învățătoresci. Pentru îndeplinirea afacerilor ulterioare, reuniunea se constitui, provizoriu, alegând de președinte pe domnul profesor Maxim Pop, iar de notari pe învățătorii de la Școala normală din Năsăud, Iacob Pop și Isidor Titieni.

IOAN JARDA

Statutul referitor se subașternu înaltului minister spre aprobare. O împrejurare nefavorabilă pentru reuniune a fost ca aprobarea a urmat abia după patru ani. Astfel, adunarea de constituire pe baza statutului aprobat s-a ținut numai în anul trecut în luna lui iunie.

Acum, dar, a trecut un an din viața junei noastre reuniuni, din viața acestei instituții de care ne sunt legate atâtea speranțe frumoase.

Dacă e de lipsă pentru economul rațional a-și trage din când în când comput cu sine, dacă acesta e de lipsă pentru negustorul ce voiește a răsfîra cu succes firul speculației sale dacă, adică, e o necesitate în viața indivizilor revizia trecutului și îndreptarea pașilor în viitor pe baza experiențelor câștigate, nu poate să nu fie aceasta o necesitate, tot așa de mare și în viața corporațiilor.

Iaca motivul ce a îndemnat pe comitet când a decis a prezenta un raport special despre activitatea dezvoltată de către reuniunea noastră până acum. Progresul ce a făcut reuniunea noastră e de a privi din două puncte de vedere și, adică, întâi cu privire la înaintarea pe terenul moral, apoi cu privire la înaintarea pe terenul material, adică la sporirea averii reuniunii.

Să le privim pe rând.

Pentru a satisface concluzia adusă în adunarea generală din anul trecut sub p. 17, comitetul reuniunii s-a grăbit a elabora un regulament provizoriu pentru constituirea reuniunilor filiale. Pe baza acelui regulament provizoriu pentru constituirea reuniunilor filiale. Pe baza acelui regulament care se va supune onoratei adunări generale spre dezbateri, pentru a-l primi în forma aceasta sau a-l modifica pe baza experiențelor câștigate, reuniunile filiale și-au îndeplinit activitatea în decursul acestui an.

Trecând la activitatea reuniunilor filiale, din capul locului am plăcuta datorie de a afirma în numele comitetului ca, în genere, confrății învățători au îmbrățișat cu căldură aceste reuniuni. Dovada, necesitatea lor! Președinții desemnați de comitet pentru conducerea constituirii au fost aleși de atari prin respectivele reuniuni; dâșii au și convocat adunările la timp și învățătorii au urmat apelul căpătat.

Așa, prima reuniune filială căreia aparțin comunele din jurul Năsăudului, a ținut în decursul anului expirat trei adunări, în Năsăud, Zagra și Salva. A doua reuniune filială căreia îi aparțin comunele din jurul Sângeorzului, a ținut până acum două adunări, adunarea a treia s-a decis a se ține în luna aceasta în comuna Ilva-Mare, cu ocazia examenelor

Pe cât era de mare îngrijirea când confrății învățători din a doua reuniune filială au absentat la primul apel în un număr atât de considerabil, încât acesta a dat însă comitetului de a le atrage atenția la datoriile ce au de față de această reuniune pe care nu au a o privi ca altceva decât ca o instituție, ce e efluxul liberei lor dorințe exprimate în anul trecut; pe atât fu de surprinzătoare bucuria când se văd, ca în butul timpului nefavorabil de la a doua adunare ce s-a ținut în Rodna, au absentat numai doi inși, dar și ace4știa din cauze scuzabile.

Reuniunea a III-a, din ținutul Bistriței, a ținut adunarea de constituire în Bistrița; a mai ținut apoi o adunare în Măgheruș.

A IV-a reuniune filială a ținut adunarea de constituire în Monor; a mai ținut apoi două adunări în Nușfalău și Șieut.

Din actele aflătoare la comitet care, cu o singură excepție, s-au trimis complet și la timp, se vede că reuniunile filiale din anul acesta s-au ocupat cu ținerea prelegerilor practice din sfera învățământului.

Purtarea membrilor, demnă de toată lauda, zelul arătat de domnii președinți, împrejurarea că învățătorii ce au ținut prelegerile practice – cu puține excepții – și-au prelucrat temele cu diligență, urmând planul prelucrării în predare, apoi criticile făcute au fost

Raportul comitetului despre activitatea reuniunii „Mariana” în adunarea generală din 4 iunie 1879, ținută la Sângeorgiu

lipsite de animozități personale, așa că se poate zice că atât criticii, cât și criticații au avut în vedere numai obiectivitatea, ne garantează viitorul frumos al reuniunilor filiale. Atârnă de la buna conducere, apoi de la zelul membrilor ca între marginile obiectivității, criticile să devină cât mai special, să se expună cu de-amănuntul nu numai acele motive, din care cutare lucrare e neacceptabilă, ci și acele din care e acceptabilă și, întrucât, s-a ajuns scopul lucrării, ca și criticile să devie cât mai instructive¹.

Înainte de a încheia raportul despre reuniunile filiale, având în vedere că statutul referitor la aceste are să vie sub discuție în decursul acestor ședințe, fie-mi permis a adăuga câteva cuvinte referitoare la însemnătatea acestora, la scopul lor și la mijloacele pentru ajungerea aceluia.

Spre a arăta însemnătatea reuniunii, în genere, și a celorlalte filiale, în special, să privim la tânărul învățător care, după ce a ieșit peste pragul școlii, ducând cu sine niște munți de aur ce și-i formase în fantezia sa pe băncile școlii, se așează într-o comună. Aici, dânsul, rămâne izolat de viața socială, aici el se convinge îndată că munții de aur nu sunt chiar atât de lucitori, ca multe din acele chestiuni ce se priveau ca bagatele, pretind acum paciență de fier pentru a fi rezolvate, aici, nu arareori, are dânsul ocazia de a se convinge cum adesea minciuna e onorată, pe când adevărul defăimat. Între împrejurări nefavorabile, apoi neputând veni în atingere nici chiar cu colegul său conșcolar, nu poate nici progresa și neprogresând, regresează. Cu timpul, apoi tâmpindu-i se varsă ambiția de a fi la înălțimea misiunii sale, de a rivaliza cu colegii săi, păzește o cale ce o apucă, fie bună, fie rea și, astfel, pe încetul pierde și din acele cunoștințe ce a adus cu sine din preparandie; așa, apoi, cunoștințele lui se mărginesc pe lângă cele ce are a preda discipolilor săi. În cazul acesta de progres în școală nu mai poate fi vorba căci: „Nu se poate închipui ceva mai înspăimântător decât un învățător care nu știe mai mult decât discipolii săi” – zice un scriitor german.

De la învățător se pretinde ca dânsul să cunoască obiectul de prelegere în o extensie mai mare decât are a-l preda discipolilor săi, căci nicicând nu poate comunica tot ce știe; se pretinde ca dânsul să cunoască metoda predării, să cunoască pe discipolul său după calitățile sale, să știe alege aceea ce e acomodat timpului și gradului de dezvoltare a școlarului, căci altcum va orbecăi dintr-o extremă în alta, fără rezultat, fără de a avea odihnă conștiinței că și-a îndeplinit datoria.

Aceste cerințe nu și le poate însuși nici un învățător, fie acela cât de talentat, dacă se va rezema numai pe cunoștințele sale câștigate în preparandie. Preparandia nici nu e în stare a pregăti astfel pe viitorul învățător, ea a făcut destul dacă a pus fundamentul, dacă a excitat în dânsul voia de a se perfecționa mai departe, făcându-i apoi cunoscute izvoarele din care își poate trage cunoștințele.

Tânărul învățător are lipsă de activitate continuă, are lipsă a conveni cu colegii săi, a forma cu ei împreună ca și pe băncile școlii, un corp în al cărui sân să se discute toate întrebările de școală.

Iaca, dară, onorată adunare generală, necesitatea reuniunilor filiale și, totodată și scopul lor!

Aceste sunt baza reuniunii „Mariana”, aici în cercuri mai restrânse se va da ocazie membrilor ei de a se fortifica pentru a putea reprezenta cu demnitate pe învățătorul român.

Pentru că însă aceste reuniuni să poată corespunde misiunii lor, este necesitate imperativă ca fiecare imperativă ca fiecare membru să participe în aceste ca membru activ; să

¹ Școala Română, Năsăud, Anul IV, 1880, nr. 6, pp. 41-43.

IOAN JARDA

se dea ocazie la fiecare adunare fiecărui membru de a face aceea ce poate, pentru ca prin aceasta câștigă încredere în sine, i se întărește prezența spirituală atât de necesară învățătorului, căci să nu pierdem din vedere: precum nu poate nimeni învăța înotatul de pe uscat, așa nici învățătorul nu va putea pune în practică cunoștințele sale privind numai la altul.

Prin ținerea alor două-trei adunări la an, în care patru-cinci învățători vor trata un obiect sau altul, iar majoritatea învățătorilor va participa numai ca simpli spectatori și, respectiv, prin aceea ca unui învățător îi va veni în patru-cinci sau șase ani să elaboreze și el un tratat oarecare, anevoie cred că ne vom ajunge frumosul scop ce-l urmărim. Deci, dar, participare activă – iaca suprema necesitate!

Se înțelege de [la] sine că pentru a putea lua parte activă în adunări, va fi necesitat fiecare membru a citi cărți bune pedagogice, a-și face din ele extrase și notițe pentru înlesnirea privirii cuprinsului. La prelucrarea cutărei teme învățătorul se va putea folosi de anumite manuale, căci ca atari se folosesc în lucrările lor chiar și aceia care au avut fericirea de a-și câștiga cunoștințe mai vaste; va avea a se feri însă a copia simplu de pe o hârtie pe alta, crezând că doară aceea nu se va observa; căci atunci nu va putea trage nici un folos din lucrările sale.

Numai așa vom progresa întărindu-ne puterea de a cugeta și de a judeca, numai așa ne vom deprinde în expresiile lingvistice dacă noi înșine vom ordona și vom expune liber materialul coadnat.

Atâta despre reuniunile filiale. Fie că cu ocazia dezbaterii regulamentului să aflăm calea prin care să se pună o bază solidă la înaintarea noastră prin prosperarea acelor; dea cerul ca aceste patru reuniuni, ca patru surori bune, diligente, să rivalizeze între sine prosperând!

A doua chestiune ce-și aștepta rezolvarea în decursul acestui an a fost elaborarea și, respectiv, esoperarea aprobării unui plan de învățământ acomodat împrejurărilor noastre. A vorbi de necesitatea unui plan de învățământ, a voi a documenta aceasta, cred că e superfluu. Experiența de toate zilele ne arată că până și în cele mai secundare afaceri, nicicând rezultatul nu e sigur, lipsind planul conducător.

Planul, acest compas al învățământului, e chemat a ordona toată afacerea, el are a duce unitatea și armonia între toți factorii conlucrători, a fi cu privire la materialul de prelegere din fiecare obiect, la metoda propunerii și, pe lângă aceste a mai ține, a mai ține cont și de recuzitele de învățământ.

Precum e ordonată prin un plan fix, afacerea unui maestru care voiește a clădi o casă, precum e decis încă înainte de a se pune cea dintâi piatră de fundament, că ce poziție va avea respectiva casă, cu câte încăperi va fi, cum se va așeza ca să fie destul de luminoasă și scutită de umezeală, să aibă prospectul convenit față cu celelalte case, etc.; chiar așa trebuie ca și planul de învățământ să ordoneze afacerea învățătorului din școală.

În executarea concluziei referitor la planul de învățământ luat sub p. 20 al adunării generale din anul trecut, comitetul a întâmpinat multe greutăți, între care cea mai principală e lipsa și, respectiv, diversitatea manualelor didactice aplicate în școală. Din actele aflătoare la comitet se vede că în școlile noastre s-au folosit mai atâtea manuale câte există în limba noastră, ba mai mult, se vede aceea că [în] chiar una și aceeași școală s-au folosit diferite manuale.

Cu privire la acest obiect, comitetul a aflat de bine a pune între obiectele adunării noastre și aceea că fiecare învățător să refereze în scris asupra materialului ce, între împrejurările actuale, i-a succes a propune în decursul acestui an. Cade în competența onora-

Raportul comitetului despre activitatea reuniunii „Mariana” în adunarea generală din 4 iunie 1879, ținută la Sângeorgiu

tei adunări a aduce concluzia ce va afla de bun pentru rezolvarea acestei chestiuni importante.

În adunarea generală din anul trecut s-a fost decis ca comitetul să facă pași deschiderea unui curs de gimnastică în Năsăud. pașii întreprinși de comitet au rămas până acum fără rezultat.

Acestea sunt rezultatele morale ale reuniunii noastre.

Ce privește starea materială, ea este următoarea: până în ziua de astăzi reuniunea are 74 de membri primiți, mai sunt câțiva (6) insinuați, care vor primi în adunarea prezentă, afară de cei ce se vor insinua astăzi.

Din taxele de înscriere și din taxele anului 1878/9 ar fi trebuit să incurge suma de 111 fl. v.a., au inclus însă numai 50 fl. 50 cr. v.a., va să zică mai puțin de jumătate, prin urmare suma de 60 fl. 50 cr. v.a. este în restanță. Se speră că cu ocazia adunării acesteia restanțele se vor răfui, ceea ce e necesitate imperativă dacă nu voim a ajunge la dizolvarea reuniunii prin încasarea neregulată a taxelor. Înainte de a se încheia, după multele necesități și apeluri la datorie, permiteți-mi a vă aminti și o împrejurare îmbucurătoare care atinge atât viața morală cât și cea materială a reuniunii noastre.

Considerând multele neajunsuri cu care au a se lupta învățătorii în urma relei dotări, prima reuniune filială, pentru a înlesni participarea la adunări, a făcut pași ca învățătorilor participanți să li se răspundă diurnele de 1 fl. 50 cr. la zi cu ocazia adunării reuniunii filiale.

Asemenea pași a întreprins apoi și a IV-a reuniune filială. Pașii întreprinși n-au rămas fără rezultat. Poporațiunea acestui ținut care a dat destule probe despre interesarea sa față de cauza învățământului, aducând atâtea sacrificii pe altarul muzelor și cu această ocazie s-a aflat la înălțimea misiunii sale, a dovedit că e gata a face totul pentru înlesnirea cultivării aceloră căroră le-a încredințat cel mai scump tezaur de pe pământ, pe fiii săi.

Această poporațiune, prin reprezentanții săi legali – prin senatele școlare confesionale – a votat pomenitele diurne pentru învățătorii participanți la adunările reuniunii filiale. Relativele concluzii s-au subașternut veneratului senat școlar districtual spre aprobare.

Merită toată stima domnii președinți ai respectivelor reuniuni filiale pentru viul interes arătat față de această cauză. Nu mai puțină interesare au dovedit domnii preoți ca președinți ai senatelor școlare locale.

Nu se poate lăsa neamintită împrejurarea că președintele reuniunii a IV-a, domnul A. Silași, în decursul acestui an a dovedit un interes deosebit față de reuniunea „Mariană” și aceasta cu atât mai mult cu cât referințele școlare din ținutul peste care se extinde numita reuniune filială, sunt cu mult mai nefavorabile decât în celelalte ținuturi. Comitetul își ține de datorie a-i exprima deplina recunoștință și mulțumită.

În fine, închei acest raport cu cuvintele marelui pedagog german Diesterweg: „Numai până atunci se poate numi învățătorul învățător până când și dânsul învață, numai până atunci poate dânsul lucra cu vioșimea tineretilor, până când e capabil a conserva în sine spiritul de activitate”.

Fie ca aceste cuvinte să afle răsunset în inimile noastre. Fie ca la finea adunării fiecare dintre noi să poată duce cu sine consolarea de a fi contribuit prin aceasta la conservarea spiritului de activitate, de a fi contribuit la cultivarea proprie și prin aceasta să fi pus o pietricică cât de mică la clădirea acelu măreț edificiu ce-l numim: „înaintarea neamului nostru românesc”¹.

¹ Școala Română, Năsăud, Anul IV, 1880, nr. 7, pp. 49-51.

Primul Război Mondial reflectat în jurnale de front românești (1914-1916)*

Mirela POPA-ANDREI¹

O voi duhovnici (pe care v-am ajuns cu barba), cari faceți azi serviciul dumnezeiesc, rugăciunea voastră pentru pace și mântuire fie ascultată, căci prea mult sânge se varsă. Doamne Dumnezeule, cerul e întunecat, pădurea îngălbenește, frunza pică, sufletele ne sunt posomorâte, destul ne-ai certat Doamne, dă gând bun conducătorilor noștri lumești să puie pace, să nu fie nepăsători de viețile noastre...

Nicolae Avram, *Jurnale zilnice*

Cercetarea fenomenului complex reprezentat de Marele Război – sintagma sub care a fost asumat de către contemporani Primul Război Mondial – cunoaște astăzi, la un veac de la desfășurarea evenimentelor, care au marcat decisiv și irevocabil istoria europeană și a lumii în general, o deosebită amploare. Multă vreme cercetările s-au focusat în principal, pe descrierea și analiza operațiilor militare, a implicării principalilor combatanți, a diplomației perioadei și a consecințelor războiului, materializându-se în ample lucrări de sinteză. În ultimele decade se remarcă, pornind dinspre istoriografia occidentală, dezvoltarea unei direcții noi, care a mutat centrul de greutate pe aspectele mai puțin investigate ale celei dintâi conflagrații mondiale. Un loc aparte în această nouă direcție istoriografică este deținut de sursele de natură să reconstituie ceea ce înseamnă memoria colectivă a Marelui Război. Literatura de război (memorii, jurnale, însemnări marginale, scrisori, ilustrate etc.) este fructificată azi, mai mult decât oricând, din perspective variate și inovatoare. Contribuția literaturii de război la conturarea unei imagini cât mai complete și veridice asupra acestui eveniment este esențială. Astăzi și istoriografia românească încearcă să se ralieze noilor direcții istoriografice de sondare și a altor fațete ale Marelui Război. În acest sens, cercetătorii români la rândul lor au început să valorizeze și să fructifice diverse tipuri de surse inedite și edite, inclusiv această literatură de război. Noile abordări, scoaterea la lumină a tot mai bogate și variate izvoare istorice au adus în prim planul dezbaterii istoriografice românești subiecte noi, precum propagandă, mesaj, mobilizare, relațiile de cuplu, copiii și războiul, alimentația în timpul războiului, viața cotidiană a soldaților pe front etc.

* Acestea sunt coordonatele volumului: Mirela Popa-Andrei, „Primul Război Mondial reflectat în jurnale de front românești (1914-1916)”, în vol. *Din modernitate spre contemporaneitate. Studii istorice dedicate lui George Cipăianu la împlinirea vârstei de 75 de ani*, editori Valentin Orga, Ottmar Trașcă, Liviu Țirău, Virgiliu Țirău, Cluj-Napoca, Editura Argonaut, p. 241-253.

¹ O variantă a studiului de față a fost publicată în limba engleză cu titlul: *The Literature of War - A New Perspective. Case Study: Romanian War Diaries (1914-1916)* în „Transylvanian Review”, vol. XXV, no.4 (Winter), 2016, pp. 65-76.

Mirela POPA-ANDREI

Studiul de față dorește a se circumscrie acestei noi direcții de cercetare și își propune să aducă în fața specialiștilor perspectiva războiului așa cum a fost ea văzută și trăită de protagoniști, de cei implicați în prima linie a frontului sau aflați în apropierea nemijlocită a frontului. Este vorba despre acele însemnări aparținând unor soldați sau ofițeri, care în scurte momente de răgaz consemnează, lasă notițe, de multe ori fugare, scrise în condiții improprii, în care își dezvăluie cele mai sincere și intime gânduri, trăiri sau temeri¹. Aceste consemnări le denumim generic *jurnale de front*.

Jurnalul de front reprezintă o sursă importantă pentru reconstituirea diferitelor aspecte privitoare la Marele Război, relativ puțin fructificată în istoriografia românească până în prezent, în primul rând datorită faptului că acest tip de sursă istorică este foarte rară. Pe de o parte pentru că există extrem de puține astfel de documente în Arhivele românești, pe de altă parte pentru că în general soldații români au lăsat puține însemnări cu caracter autobiografic, din motive lesne de înțeles. Dacă în Occident alfabetizarea a făcut mari progrese până la izbucnirea Primului Război Mondial, situație ce se reflectă inclusiv în numărul mare de scrisori și memorii scrise în vremea războiului, de la nivelul ofițerilor până la cel al soldaților, în spațiul românesc, unde procentul știutorilor de carte era cu mult mai redus, corespondența de război, jurnalele și memoriile sunt mai reduse numeric.

Jurnalul de font este un izvor istoric extrem de important pentru că el contribuie pe de o parte la detalierea anumitor evenimente, dar mai ales la cunoașterea trăirilor și a stărilor emoționale ale soldaților, la familiarizarea cititorului cu ceea ce a însemnat viața de zi cu zi a celor de pe front: atitudini, comportament, alimentație, discuții, reguli de disciplină, modul în care soldații percepeau propaganda și în ce măsură răspundeau cerințelor propagandistice, dezbaterile și comentariile care aveau loc pe marginea hotărârilor și măsurilor impuse de autoritățile politice și militare, zvonuri care circulau în rândul soldaților etc.

De la bun început se impune subliniat caracterul de veridicitate al jurnalelor. Acestea au fost un mijloc de immortalizare a momentului, de descriere fidelă, desigur în funcție de nivelul de cultură și educație a fiecărui autor în parte, a evenimentelor, dar și a stărilor, sentimentelor trăite. Scrise la „cald”, atât la propriu cât și la figurat, chiar în mijlocul evenimentelor, sub imperiul și impresia acestora, presărate pe alocuri cu observații și comentarii personale privitoare la desfășurarea războiului, la oamenii întâlniți și locurile prin care autorii au trecut, ele au un real caracter de obiectivitate. În plus, veridicitatea, sinceritatea acestor însemnări, spre deosebire de scrisori, de exemplu, este susținută tocmai de faptul că nu au fost supuse cenzurii politice și nici autocenzurii personale.

Obiectivitatea, veridicitatea și prin urmare credibilitatea informațiilor din asemenea *jurnale de front* se constituie, așadar, în criterii de particularizare și diferențiere a acestui tip de document în raport cu memoriile, de pildă, care de obicei sunt scrise de către participanții la război, ulterior desfășurării evenimentelor, fiind astfel suspectate de a avea un grad mai mare de subiectivism.

Această categorie a literaturii de război, *jurnalele de front*, poate fi explorată și analizată din multe perspective. Începând de la considerații asupra autorilor, la o analiză de discurs și limbaj, identificarea temelor centrale care apar în aceste jurnale, până la fructificarea conținutului de natură istorico-militară, la realizarea de analize istorice, sociologice, antropologice, psiho-istorice etc.

¹ „Aceste șiruri le scriu în o margine de pădure unde curățim crengi”, însemna pe 30 noiembrie 1914 învățătorul Iustin Sohorca în jurnalul său. A se vedea Iustin Sohorca, *Jurnal de front 1914-1915*, în „Pisanii sângeorzene. Spiritualitate, tradiție și istorie locală” (în continuare Iustin Sohorca, *Jurnal*), Anul IV, 2015, nr. 9 (37), p. 42.

Primul Război Mondial reflectat în jurnale de front românești (1914-1916)

Analiza noastră se bazează în mod fundamental pe două astfel de *jurnale de front* identificate, unul în Serviciul Județean Sibiu al Arhivelor Naționale, celălalt în Arhivele Naționale de la Bistrița, recent publicat de către Alexandru Dărăban în câteva numere din revista „Pisanii sângeorzene”¹. Cele două Jurnale au mai multe puncte comune. Mai întâi, ambii autori sunt învățători de profesie. Apoi, autorii au luptat pe același front estic, în aceeași perioadă, amândoi aflându-se în Galiția, apoi în sudul Poloniei în cursul anului 1915, așa cum se poate reconstitui din consemnările lor. Ca mod de redactare cele două jurnale prezintă similitudini, iar ca stil de consemnare a evenimentelor, a trăirilor există anumite diferențe, determinate desigur de caracteristicile de personalitate ale fiecărui autor.

Trebuie precizat faptul că aceste două *jurnale de front* nu reprezintă cazuri singulare. În mod cert astfel de jurnale mai există, însă foarte puține sunt cunoscute. În momentul de față știm despre existența unor însemnări făcute pe câmpul de luptă de către Horațiu Deacu (12 aug. - 21 oct. 1914), fiul preotului David Deacu din comuna Săcălaia, județul Solnoc-Dobâca, publicate la Gherla în anul 1930 sub îngrijirea lui Al. Lupeanu-Melin cu titlul *Ziarul unui erou*². Horațiu Deacu a fost și el învățător și a luptat, de asemenea, pe frontul de Est, în Galiția. De puțină vreme a fost identificată și o *Autobiografie* a învățătorului Isidor Todoran, fiul lui Vasile și al Palaghiei din Ibănești, jud. Mureș, care și el a fost combatant pe frontul estic, din 29 mai 1916 (data înrolării) până la începutul anului 1918, când a fost transferat pe frontul italian. Această *Autobiografie* semnalată într-un studiu publicat în revista *Angustia* în anul 2004³, pare a se încadra mai degrabă în categoria memoriilor decât a jurnalelor, deoarece a fost scrisă de autor la un anumit interval de timp după încheierea războiului. Ea se află astăzi în proprietatea urmașilor autorului.

Revenind la subiect, considerăm că o analiză a conținutului celor două jurnale aflate în atenția noastră, în studiul de față, nu poate debuta fără o prezentare succintă a autorilor acestora. Nicolae Avram s-a născut în anul 1886 în satul Doștad într-o familie de țărani, cu cinci copii. A urmat școala normală la Blaj; după izbucnirea războiului a fost mobilizat în armata austro-ungară și apoi trimis pe front; îndeplinind între anii 1914-1916 (august) rolul de sanitar în Regimentul 64 infanterie. În anul 1916 a dezertat din armata austro-ungară, trecând munții în România. După 1 Decembrie 1918 a revenit în locurile natale. În anul 1920 s-a căsătorit cu fata preotului din Bogatu (azi Bogatu Român) jud. Sibiu. A avut 2 copii, Ion inginer care a locuit în Orăștie și o fată, Hortensia, care a fost educatoare. Din anul 1921 a fost învățător în satul Drașov, com. Șpring, jud. Alba. S-a pensionat în anul 1947 și a murit în anul 1968, la 82 de ani, fiind înmormântat în satul Drașov⁴.

Iustin Sohorca s-a născut pe 23 ianuarie 1881, în localitatea Sângeorgiu (Sângeorz-Băi), jud. Bistrița-Năsăud, fiind fiul preotului-cooperator, la acea dată, Silviu Sohorca și a Laurei Budușan. A urmat Școala Normală la Gherla; între anii 1902-1903 și-a efectuat stagiul militar la Regimentul 63 infanterie din Bistrița; în anul 1904 s-a căsătorit cu

¹ Iustin Sohorca, *Jurnal de front 1914-1915*, în „Pisanii sângeorzene. Spiritualitate, tradiție și istorie locală”, Anul IV, 2015, nr. 9 (37)-12 (40), Anul V, 2016, nr. 1 (41)-2(42). Jurnalul de front a lui Iustin Sohorca se găsește în fondul personal dr. George Uza, la Serviciul Județean Bistrița-Năsăud al Arhivelor Naționale.

² Horațiu C. Deacu, *Ziarul unui erou. Însemnări făcute pe câmpul de luptă din Galiția între 12 august - 21 octombrie 1914, ziua în care autorul a fost ucis de un glonte dușman*, revizuit și îngrijit de Alexandru Lupeanu-Melin, Gherla, 1930.

³ Dorin-Ioan Rus, Etelka Szabo și Arthur Szabo, „Lista soldaților din Regimentul 22 Târgu Mureș decorați după bătălia de la Asiago” în revista „Angustia. Istorie-Etnografie-Sociologie”, nr. 8, Sfântu Gheorghe, Editura Angustia, 2004, pp. 151-166.

⁴ Cf. prezentării susținute de Gh. Bichigean la Sesiunea de comunicări a Astei din 24 noi. 1993. Vezi SJ Sb AN, fond., f. 131.

Mirela POPA-ANDREI

Cătălina Joja din aceeași localitate. Nu au avut copii. A fost mobilizat pe 1 august 1914 și dus în război. A luptat în armata austro-ungară până la sfârșitul războiului. A făcut parte din unitățile de muncă numite ”arbităr”, care erau folosite fie în spatele liniei frontului pentru construirea de poduri, bărci, a turnurilor de observație, fie chiar în prima linie, la săparea tranșelor unde se lucra mai ales noaptea sau repararea drumurilor pe care trebuia să treacă armata. Chiar dacă nu luptau efectiv în prima linie, erau destul de expuși pericolului¹. Pe 1 februarie 1918 a fost avansat sublocotenent. Între anii 1919-1920 a fost înrolat în armata română cu care a făcut campania din Ungaria. După război a revenit la catedra de învățător în satul natal, fiind pentru o perioadă și directorul școlii primare din Sângeorz-Băi. A fost pensionat foarte devreme, la doar 51 de ani (nu cunoaștem cauzele), decedând la 19 februarie 1966, în vârstă de 85 de ani². Așa cum se poate observa, datele biografice ale celor doi învățători, ajunși prin forța împrejurărilor soldați în Marele Război, prezintă atât asemănări, cât și diferențieri. Una dintre diferențele esențiale ar putea consta în faptul că Nicolae Avram a ales să dezerteze din armata austro-ungară și să se alăture armatei române, în vreme ce Iustin Sohorca, descendent al grănicerilor născuți, a rămas în armata imperială până la sfârșitul ostilităților militare.

Referitor la discursul asupra războiului care se regăsește în aceste Jurnale, putem afirma că el este unul personal, cu caracter narativ, epic, emoțional, care doar pe alocuri reflectă discursul oficial. Autorii celor două jurnale analizate de noi fac parte din rândul acelei intelectualități sătești, situată din punct de vedere al ierarhiei sociale la un nivel intermediar între elita de primă mână a românilor transilvăneni și poporul de rând. Chiar dacă în viața reală, de dinainte de război, cei doi prin calitatea de învățători, făceau parte din elita locală, pe front, prin rolurile pe care le-au jucat, cel puțin în primii doi ani de război, unul fiind soldat-sanitar, celălalt soldat-muncitor/”arbităr” se încadrează în rândul reprezentanților părții de „jos a războiului”. În consecință, jurnalele redactate de ei pot fi încadrate în așa-numita memorie „de jos” a războiului³, cum o numește Doru Radosav, oferind o privire punctuală, generoasă în detalii, rezultat al experienței concrete, imediate, rareori racordată la evenimentele generale, relativ puțin cunoscute în rândul soldaților din prima linie.

Care a fost rațiunea, motivația care i-a făcut pe cei doi învățători să țină un astfel de jurnal, cum au reușit să-și facă timp să consemneze zi de zi lucrurile pe care le credeau de cuviință a rămâne vii în memoria lor și a celor care ar fi avut vreodată acces la aceste jurnale, rămâne desigur o curiozitate la care răspunsul nu poate fi decât unul subiectiv. Este foarte posibil ca însemnările acestea sânguinoase să fi venit din dorința de a nu uita unele lucruri, sau pur și simplu din lipsa și dorul unei comunicări și socializări cu care erau obișnuiți din vremea când erau dascăli. În sprijinul acestei afirmații vine o consemnare a lui Iustin Sohorca, care mărturisește bucuria întâlnirii pe front a unor colegi de breaslă ”...acolo conveneam cu colegii. Stroia, Roșală, Hanzu și Brătulescu cu care povesteam multe îmi trecea vremea mai ușor și dorul de comentariile ce le făceau odinioară la soba din cancelaria școlii”⁴.

Analiza conținutului, a mesajului celor două jurnale permite cercetătorului identificarea câtorva teme centrale. În paginile care urmează vom realiza o prezentare

¹ Iustin Sohorca, *Jurnal de front*, în „Pisanii sângeorzene”, Anul V, nr. 1 (41), p. 35.

² Teodor Tanco, *Virtus Romana Rediviva*, vol. VI, Bistrița, 1987, p. 357.

³ Doru Radosav, „Memoria de jos a războiului. Câteva considerații” în *Anuarul Institutului de Istorie Orală (AIO)*, XIV, Cluj-Napoca, Editura PUC & Argonaut, 2014, pp. 5-8.

⁴ Iustin Sohorca, *Jurnal*, în „Pisanii sângeorzene”, Anul IV, nr. 11 (39) p. 42.

Primul Război Mondial reflectat în jurnale de front românești (1914-1916)

succintă a acestora. Una dintre temele pregnante care se relevă prin intermediul celor mai sincere mărturisiri ale autorilor este cea a *atmosferei de spirit din tranșee* și în primul rând a *stărilor și trăirilor interioare ale soldatului* aflat în prima linie, de la neliniște, insecuritate, teamă până la resemnare în fața iminenței morții.

În sufletul soldatul trimis pe front, smuls cu brutalitate de lângă familia lui, de pe ogorul, din atelierul lui, de la catedra lui în cazul de față, se produce o dezrădăcinare neașteptată, o ruptură bruscă a legăturilor sociale esențiale din care se naște „o profundă tulburare morală”¹. Jurnalul de front, mai mult decât scrisorile (în care expeditorul încearcă să atenueze imaginea ororilor războiului, grijuliu în a-i proteja pe cei dragi) reflectă fidel trăirile interioare, frământările sufletești și spirituale ale celui aflat în miezul evenimentelor, precum și grozăviile războiului. „Așteptarea în tranșee e spovedania și pocăința războinicului”² afirma Tăslăuanu în *Hora obuzelor* un altfel de jurnal de front, oarecum mai înfrumusețat sub aspect literar. Starea de așteptare era un prilej de introspecție sufletească, de derulare cinematografică a amintirilor, dar și de proiecție a gândurilor și viselor, a dorințelor de a-i reîntâlni pe cei dragi.

Soldații aflați în tranșee într-o stare de maximă încordare, incertitudine și teamă, aflați mereu în apropierea iminentă a morții nu puteau să nu reflecteze la tragismul situațiilor pe care le trăiau zi de zi: „Liniște înmormântată dar înfricoșată [...] Câți oameni morți, câți răniți și aduși în starea de a numai putea lucra nici pentru susținerea lor, au căzut jertfă în acest atac scurt, dar vehement și sălbatic? Câte lacrimi a stârnit în ochii tot atâtor văduve sau părinți și știe Dumnezeu în alor câți orfani [...]”³. La sfârșitul unui alt atac Sohorca nota în carnețelul său: „Ne cugetam că la fiecare pușcătură câți orfani vor rămâne fără părinte...”⁴. Pe lângă suferințele sufletești de care nu pot scăpa nicicând, soldații îndură multe alte greutăți fizice, printre care frigul și foamea s-au aflat la loc de cinste/pe primele locuri. În foarte multe din notițele sale, Sohorca se plânge că îndură multă foame și frig⁵.

Tocmai de aceea nu trebuie să ne surprindă că *mâncarea* pare a fi subiectul predilect al celor două jurnale. În mod cert relațiile referitoare la acest subiect sunt cele mai numeroase. În jurnalul său, Nicolae Avram alocă uneori pagini întregi acestui subiect. Mâncarea pe front era foarte puțină. De cele mai multe ori nicio masă nu era îndestulătoare pentru soldați, se hrăneau cu ce aveau. Disperarea foamei îi determina pe aceștia să fure mâncare uneori chiar cu riscul de a fi pedepsiți, inclusiv cu bătaie, cum mărturisesc cei doi învățători-soldați⁶. Privațiunile și suferințele îndurate îi învățau pe soldați să se bucure pentru fiecare lucru cât de mic ar fi fost, inclusiv o mâncare bună. De aceea darurile primite, de pildă

¹ Stéphane Audoin-Rouzeau, Annette Becker, *Războiul redescoperit. 1914-1918*, trad. de Cristina Popescu, Elena-Tudora Duță, îngrijire, editare și prefață de Florin Țurcanu, București, Ed. Corint Books, 2014, p. 75.

² Octavian C. Tăslăuanu, *Hora obuzelor. Scene și icoane din război*, București, Editura Librăriei C. Sfetea, 1916, p. 140.

³ Iustin Sohorca, *Jurnal*, în „Pisanii sângeorzene”, Anul IV, 2015, nr. 12 (40), p. 39.

⁴ *Ibid.*, p. 41.

⁵ *Ibid.*, nr. 9 (37), pp. 39-43.

⁶ Serviciul Județean Sibiu al Arhivelor Naționale (în continuare SJSbAN), fond Acte fasciculare, dos. 171, *Jurnale zilnice ale lui Nicolae Avram*, ff. 4 v, 5v., 6v, 7v. La rândul său, Iustin Sohorca consemna în 24.XI.1914: „Am săpat multe șanțuri prin un frig de cel puțin 8 grade, flămânzi, căci mâncarea de amiază am căpătat-o numai seara la ora 7”. A doua zi nota succint în carnețelul său: „Am pregătit garduri de drot pe o întindere de cel puțin 4 km, cât au șanțurile noastre. Frig mare, foame ca ieri”. Pe data de 26.XI.1914 nota din nou „Frig și foame” și exemplele ar putea continua. Vezi Iustin Sohorca, *Jurnal*, în „Pisanii sângeorzene”, Anul IV, 2015, nr. 9 (37), pp. 41-43.

Mirela POPA-ANDREI

cu ocazia „Crăciunului nemțesc”¹ din anul 1914 sunt apreciate: „Iată ce: 7 țigarete, 5 pișcote, 3 bucățele de zahăr alb și o rudiță de ciocolată. Caută să te bucuri și atât”².

Pe de altă parte relatările referitoare la mâncare oferă importante informații cu privire la *alimentația de pe front*. Se poate identifica cu ușurință „meniul de front”, ca să spunem așa. De pildă, pe 19 octombrie 1914 sanitarilor de pe front li s-a adus „fasole frecată cu ceva carne”³, a doua zi, pe data de 20, la prânz meniul a fost „grumpene (cartofi) fierte, carne, pită, colac, conserve și tabac”, iar Nicolae Avram mai primește - în mod particular - și câteva bucăți de zahăr, deoarece îl cunoștea pe soldatul care a adus mâncarea⁴. Altădată au mâncat „curechi cu carne” etc. Desigur exemplele ar putea continua, dar ne oprim aici. Simpla enumerare a tipurilor de mâncare menționate în cele două jurnale arată faptul că soldații-sanitari au beneficiat de mâncare mai bună sub raport calitativ, mai diversificată în general, în vreme ce soldații din unitățile de muncă de pildă, cu toate că aveau de îndeplinit activități grele sub raportul efortului fizic, deseori au suferit de foame.

În general tabacul și pâinea sunt menționate pe aceeași poziție, ba chiar uneori tabacul pare a fi mai important, mai necesar decât o bucată de pâine. Era ca un fel de drog care dădea o anume liniște soldatului și în general superiorii aveau grijă ca tabacul să nu lipsească din ranițele soldaților. În mod cert *fumatul* a reprezentat una dintre cele mai plăcute îndeletniciri ale soldaților. „Ce binecuvântată buruiiană e tutunul în asemenea situații. Te face să uiți și să-ți adormi conștiința. Căldura fumului se revărsa ca un fluid narcotic prin toate fibrele. Îl simțeam cum se distilează în plămâni, cum se preface în vapori de morfină și se strecoară în unde leneșe prin sânge. Inima începu să-mi zvâcnească pripită, cu sincope, îmbătută de otrava pe care o înghițeam cu nesaț”⁵.

Dorul de casă, de familie, de prieteni, de îndeletnicirile gospodărești din timp de pace bucuria și nostalgia primirii unei scrisori de acasă⁶, recitirea scrisorilor aduce o tristă dar și dulce mângâiere, un prilej de evadare din infernul războiului în lumea și viața normală de acasă, de dinainte de plecare⁷: „Voi dragi prieteni ce mi-ați scris mă transpuneți din starea faptică în mijlocul vostru. Dumnezeu să vă dea bine pentru bucuria ce mi-ați cauzat cu epistolele voastre. Poate ca Dumnezeu să-mi dea sănătate ca să vă pot mulțumi personal pentru bucuria ce mi-ați cauzat”⁸.

Alteori, scrisorile venite de acasă aduc vești neliniștitoare. Durerea celui aflat pe front este dublată de starea de neputință. Aflat la mare depărtare de cei dragi el nu poate face nimic pentru ei, atunci când sunt bolnavi sau când munca la câmp le depășește puterile. Neputința, incertitudinea că-i va mai vedea vreodată sunt alte stări care îi cuprind deseori pe combatanți. „În zilele acestea am primit mai multe epistole de acasă. M-am supărat și

¹ Crăciunul „nemțesc” cum îl numea Sohorca era Crăciunul sărbătorit în Occidentul Europei, după calendarul gregorian pe 25 decembrie (stilul nou). Ortodocșii sărbătoreau Crăciunul 13 zile mai târziu, după calendarul iulian (stilul vechi).

² Iustin Sohorca, *Jurnal*, în „Pisanii sângeorzene”, Anul IV, 2015, nr. 9 (37), p. 46.

³ Nicolae Avram, *Jurnale*, f. 9v.

⁴ *Ibid.*, f. 11r.

⁵ Oct. Tăslăuanu, *Hora obuzelor*, pp. 35-36. Tăslăuanu, rănit, de fapt mai mult degerat de frig, era transportat într-o căruță, acoperit cu paie pentru a nu îngheța de frig, către cea mai apropiată gară, Eperjes; foarte apatic și trist, se gândea la iminența sfârșitului pe care îl credea foarte apropiat, când cineva i-a oferit o țigară. Este momentul de care se leagă reflecția sa de mai sus.

⁶ Nicolae Avram, *Jurnale*, f. 10v.

⁷ *Ibid.*, ff. 6v., 9r.

⁸ *Ibid.*, f. 11r.

Primul Război Mondial reflectat în jurnale de front românești (1914-1916)

inima-mi plânge de durere, căci am aflat că buna mea soție e morboasă (bolnavă). E drept, că îi este mai bine, dar să cred?... Poate că nu vrea să-mi spună. Ah! Doamne, de ce nu te înduri spre bieții de noi? Liniștește Doamne lumea, ca să te cunoască și să te preamărească. De-ai hotărât despărțirea noastră învrednicește-ne să ne revedem și să ne rugăm Ție împreună... apoi, fie voia Ta”¹.

O temă care apare frecvent în însemnările soldaților este cea privitoare la *ostilitatea populației locale* în paralel cu *tema celui dezrădăcinat*. Cu prilejul zilei de Paști, care în anul 1915 s-a sărbătorit pe 4 aprilie, Iustin Sohorca consemna: „Ziua de Paști a fost salutăată de mugetul tunurilor care și azi n-au sărbătoare stârnind ciudă și nemulțumire în rândurile celor culți și credincioși. Sunt la un polon în cvartir. Îi văd de pe fața amărăciunea și nemulțumirea ce-l roade, ca nici ziua de Paști să nu o poată petrece fără străin în casă. Să fie psiholog ar putea citi și el pe fața mea nemulțumirea, că sunt silit să-i stric sărbătorile. Mi-e jale că nu sunt și eu ca el în mijlocul familiei mele chiar în ziua de Paști. N-am ce face nici eu și n-are ce face nici el. Răbdăm...”². Consemnarea dezvăluie pe de o parte nemulțumirea localnicului, a polonului în cazul de față, obligat să încartiruiască soldați străini în casa sa, iar pe de altă parte durerea, tristețea soldatului înstrăinat, plecat de prea multă vreme departe de ai lui, rupt de obiceiurile și tradițiile vieții cotidiene din vreme de pace. Toate aceste sentimente sunt amplificate în zi de mare sărbătoare, sunt resimțite mai dureros de soldat, care, în plus, pe lângă însingurarea profundă pe care o resimte se vede pus în situația de a înfrunta și antipatia celui care îl găzduiește și care pare a nu empatiza deloc cu suferința celui înstrăinat.

O altă temă distinctă, ușor de identificat în cele două jurnale de front analizate, care ocupă multe pagini mai ales în jurnalul lui Sohorca este cea referitoare la disciplina de pe front. *Menținerea disciplinei în rândurile soldaților*, ascultarea față de superiori și interzicerea întreprinderii oricărei acțiuni fără știrea superiorilor au fost câteva dintre directivele frontului. Iată în acest sens mărturiile învățătorului Iustin Sohorca despre pedepsele date celor care încălcau ordinele sau nu respectau disciplina internă a frontului: un soldat a fost pedepsit „cu 25 bote pe gol pentru că a cutezat să mănânce o conservă de carne fără poruncă” sau un altul, Deac Todor a primit 10 bote învinovățit pe nedrept că ar fi furat baraboi (cartofi)”. El însuși a fost pedepsit. În 1 decembrie 1914 nota Sohorca „înainte de plecare, dis de dimineață, s-a ținut raport unde am fost judecat la legarea mâinii la picior două ore [...] Seara, de la 8 la 10, am fost legat, ca noroc că am fost dus în o casă și nu m-a lăsat afară pe un frig de 8-9 grade” fără să precizeze pentru ce anume a fost judecat și pedepsit, putem presupune că la mijloc era tot o neascultare legată de hrană. Bătăia era văzută ca o metodă extrem de umilitoare de către soldați, așa cum reiese și din notițele lui Iustin Sohorca.

Deseori soldații simt un sentiment de revoltă față de nedreptățile superiorilor și de aplicarea unui tratament diferențiat soldaților, umilitor de multe ori: ofițerii puteau să-i lovească pe soldați, erau mai protejați de pericol, beneficiau de mâncare mai bună, de haine mai bune, de locuri de dormit mai confortabile³. Într-o consemnare foarte succintă din 2

¹ Iustin Sohorca, *Jurnal* în „Pisanii sângeorzene”, Anul V, 2016, nr. 2 (42), p. 39.

² *Ibid.*, p. 43.

³ Vezi Nicolae Avram, *Jurnale*, f. 7r. și Iustin Sohorca, *Jurnal*, în „Pisanii sângeorzene”, Anul IV, 2015, nr. 12 (40), p. 38: „Lucrul s-a continuat la turn. S-a cerut seamă de la fiecare om de conservele primite ca rezervă prin conscrierea, apoi de la fiecare s-au luat. Fiecare om a trebuit să arate șase conserve, dar fiindcă azi la amiază n-a fost carne, s-a iertat una trebuind, deci, ca fiecare să aibă numai cinci. Se zvonește că tuturor celor ce nu vor putea da seamă de toate conservele, li se va aplica ca pedeapsă pentru o conservă cinci bote, deci pentru 5 = 25. Bieții oameni au răbdat și foame peste măsură, acum trebuie să rabde și rușinoasa pedeapsă de a fi bătuți la fund”.

Mirela POPA-ANDREI

aprilie 1915, Sohorca relatează „Am fost la brigadă după porunca de zi unde generalul, un căpitan și oberl. (sublocotenent) se jucau șah și ascultau cântări de gramofon. Ce deosebire între viața acestora cu a celor de afară”¹. Sextil Pușcariu prin mărturisirile pe care le face memoriile sale, confirmă faptul că ofițeri se bucurau de un statut privilegiat, ba chiar uneori dușmanii lor cei mai mari erau doar plictiseala și lenea: „...cel mai stăpânitor simț în război e lenea - spune el. Ți-e lene să te scoli, ți-e lene să lucrezi și, mai ales când e cald, ți-e lene să și vorbești”², zile după zile subiectele de conversație erau mereu aceleași și nimeni nu se străduia să însuflețească, să înviorizeze conversațiile. Trebuie menționat totuși faptul că această lene a fost mai mult un ”privilegiu” al ofițerilor care activau în sectorul intendenței și nicidecum al celor aflați pe câmpul de luptă.

Cu altă ocazie, Sohorca povestește despre pedepsirea unor soldați-muncitori (*arbeitsl. (arbeitsl.)*), care se presupune că au simulat că ar fi bolnavi, faptă pentru care au fost pedepsiți cu câte 10 bote și au fost ținuți legați timp de două ore. Această minciună s-a întors ca un bumerang împotriva tuturor, astfel unii dintre *arbeitsl. (arbeitsl.)* trimiși la spital pentru că într-adevăr erau bolnavi fiind retrimiși înapoi la unitate (*abtailung*) așa bolnavi cum erau și obligați să muncească³. Seria nedreptăților și a pedepselor gratuite aplicate soldaților continuă, stârnind nemulțumirea și dezaprobarea soldaților. Acest tip de tratament injust din partea superiorilor, a ofițerilor și mai ales a subofițerilor, a fost denunțat de învățătorul Sohorca în carnetul său de notițe, rămas peste timp un martor și, în același timp, un judecător incontestabil⁴.

Iată, așadar, câteva dintre temele centrale care se regăsesc în cele două jurnale de front supuse analizei în studiul de față. Alături de acestea, am identificat și alte teme la fel de interesante printre care *tema referitoare la zvonuri*. Zvonuri de tot felul circulau în deplină libertate printre soldații aflați pe front, foarte multe dintre ele anunțând sfârșitul războiului, posibilitatea încheierii armistițiului sau chiar a păcii definitive. Nici nu începuse bine războiul și printre soldați circula vestea că cercurile politice negociază pacea. Unii susțineau că aceasta ar putea fi la sfârșitul lui noiembrie, alții soldați erau de părere că poate atunci s-ar încheia un armistițiu pentru încetarea ostilităților până la primăvară⁵. La scurt timp după instalarea noului rege al României, Ferdinand, circulau zvonuri că acesta, urmând politica de neutralitate a lui Carol ar fi lăsat acasă soldații mobilizați, că Serbia ar fi cerut intervenția Italiei pentru pace⁶. Cu toate acestea, în aceeași zi, pe 25 octombrie 1914, care era o zi de duminică, Nicolae Avram nota cu amară ironie următoarele: „azi se pare că iar bat tunurile și puștile mai cu tărie, poate în cinstea zilei Domnului”⁷. Zvonurile despre pace sau doar închipuirile și dorințele cele mai intime ale soldaților aflați pe câmpul de luptă, au continuat să circule. La rândul său, Iustin Sohorca consemna pe data de 15 decembrie 1915: „Cum

¹ Iustin Sohorca, *Jurnal*, în „Pisanii sângeorzene”, Anul IV, 2015, nr. 12 (40), p. 42.

² Sextil Pușcariu, *Memorii*, ediție de Magdalena Vulpe, prefată de Ion Bulei, București, Editura Minerva, 1978, p. 80.

³ Iustin Sohorca, *Jurnal*, în „Pisanii sângeorzene” Anul IV, 2015, nr. 11 (39), p. 40.

⁴ *Ibid.*, nr. 12 (40), p. 39. Pe data de 18 martie 1915, Sohorca nota următoarele lucruri în Jurnalul său: „Precum au stat faptele și tratarea micilor satrapi cu publicul mare dovedește și arată putrejunea sistemului de guvernare, tot așa și în societăți mai mici, de exemplu în trupa noastră, tratarea subofițerilor dar cu deosebire ai fraitărașilor și căprărașilor cu bieții oameni, dovedesc coruperea, imoralitatea și nedibăcia conducerii acestei trupe...”

⁵ Nicolae Avram, *Jurnale*, f. 11r.

⁶ *Ibid.*, ff. 11v-12r.

⁷ *Ibid.*, f. 12r.

Primul Război Mondial reflectat în jurnale de front românești (1914-1916)

așteptăm cu toții Sfântul Crăciun. Arbaitării trag nădejde să-l serbeze acasă. De-ar da Dumnezeu, dar eu nu cred. E frumos să-i ascuți cum povestesc aprins de pace și seara cum colindă colinzi de pe la ei laudându-le, povestind în legătură cu ele câte o întâmplare hazlie”¹. O lună de zile mai târziu, pe 11 ianuarie 1915 scria din nou despre sfârșitul războiului: „Lucrul de tranșee se continua. Vești umblă și îmbucurătoare și supărătoare. Așa. Războiul va ține până la începutul lui martie”². Astfel de zvonuri au circulat pe tot parcursul desfășurării ostilităților militare, ele reflectându-se și în literatura de război.

Există multe alte teme care pot fi dezvoltate pe baza lecturii și analizei jurnalelor de front românești, atâtea câte sunt, și pe care ne propunem să le analizăm și dezvoltăm într-o viitoare cercetare. Dintre acestea menționăm: tema referitoare la *ce se citește pe front*, tema *propagandă și dezinformare*, subiectul „*mașinilor zburătoare*”, teama și panica pe care apariția acestora le aducea în rândurile soldaților. Un subiect aparte care merită analizat este cel referitor la *vrednicia și spiritul de sacrificiu al soldaților de etnie română* din cadrul armatei austro-ungare, lucru evidențiat chiar și de gazetele ungurești; *tema datoriei față de patrie și față de împărat*.

Referitor la tema datoriei omului de rând față de patrie și împărat, dorim să prezentăm două situații care exemplifică modul cum percepeau soldații acest sentiment. Mai întâi cazul unui tânăr soldat rănit pe front, despre care Nicolae Avram spune că ar fi putut rămâne liniștit în România unde se afla la debutul războiului, dar că acesta întrucât avea în Transilvania nevastă și o fetiță s-a prezentat ca să-și facă datoria și a fost rănit destul de grav în spate³. Iată, așadar exemplul cetățeanului care consideră că trebuie să își facă, chiar cu prețul vieții, datoria față de patrie. La rândul său Iustin Sohorca, unul dintre personajele evocate în prezentul studiu, a fost și el un cetățean devotat patriei și tronului, cărora le-a rămas fidel până la sfârșitul războiului. Cu toate acestea, după trei luni de activitate pe front, înțelege că rolul său de soldat, de apărător al intereselor unui stat care până la urmă îi era străin, nu era deloc rolul pe care și l-a dorit: „...căci în adevăr gândul meu, întreg sufletul meu nu e prin Rusia și nici nu l-am adus în război, ci l-am lăsat acasă la cei doriți și iubiți de mine. [...]”. Consolarea sa vine din faptul că nu era doar el în această situație, spiritul camaraderiei, al destinului comun, atât de important în situații extreme, precum în cazul soldatului aflat pe câmpul de luptă, a fost cel care i-a insuflat nădejde, l-a ajutat să meargă mai departe, să lupte pentru o cauză despre care simțea tot mai mult că numai era nici a lui și nici a neamului său. „Singura mângâiere îmi este că nu sunt numai eu în această soartă, ci sunt 24 generații și, cu deosebire, colegii mei învățători Lang, Barna, Rednic și Mihalca, care ca și mine cu inimile stoarse de dureri purtăm greul războiului cu resemnarea bouului care trage în jug fără a pricepe scopurile bune ori rele ale stăpânului său...”⁴.

¹ Iustin Sohorca, *Jurnal*, în „Pisanii sângeorzene”, Anul IV, nr. 9 (37), p. 44.

² *Ibid.*, 10 (38), p. 36.

³ Nicolae Avram, *Jurnale*, f. 10v.

⁴ Iustin Sohorca, *Jurnal de front*, în „Pisanii sângeorzene”, Anul IV, nr. 9 (37), p. 44.

GARDA NAȚIONALĂ DIN SÂNGEORZ-BĂI

Dorin Dologa

La sfârșitul primului război mondial, în anul 1918, administrația maghiară din Transilvania s-a retras în fața înaintării armatei române. Deoarece administrația românească nu se instaurase încă, s-a creat un vid de putere. Agenții provocatori ai guvernului de la Budapesta cutreierau satele din Transilvania, inclusiv pe cele din Județul Năsăud, instigându-i pe români să distrugă și să jefuiască pentru a-i discredita în fața marilor puteri și a opiniei publice internaționale. Românii nu au de obicei o capacitate foarte bună de reacție imediată. În acest caz, însă, s-a luat măsura organizării în fiecare localitate cu populație românească din Transilvania a unei gărzi naționale cu sarcina de a menține ordinea și de a preveni instaurarea haosului. Acest lucru nu era unul foarte simplu ținând seama de faptul că la sfârșitul primului război mondial în Transilvania, ca și în România, oamenii mureau de foame, că mulți soldați români fuseseră demobilizați din armata austro-ungară, iar la întoarcere treceau prin Ungaria, unde se instaurase comunismul și erau astfel contaminați de idei bolșevice, iar alții se reîntorceau din lagărele de prizonieri din Rusia sovietică, unde fuseseră expuși propagandei comuniste care promova revoluția. În această situație s-a aflat și localitatea Sângeorz-Băi, unde s-a constituit, de asemenea, garda națională locală. Redăm în continuare tabelul cu membrii Gărzii naționale române din Sângeorz-Băi din anul 1918, tabel alcătuit în anul 1934¹. Aceștia au fost locuitorii care au vegheat ca situația deosebit de grea de la sfârșitul primului război mondial să nu degenereze într-un dezastru la Sângeorz-Băi.

¹ Serviciul Arhive Naționale Istorice Centrale, Fond *Consiliul Național Român Năsăud*, dosar II/13/1930-1940, f. 163.

Nr Crt.	Numele și prenumele	Data nașterii			Gradul militar avut în garda națională	Garda națională în care a servit	Ocupația actuală	Domiciliu l actual	Decorații românești pe care le deține, nr. brevetului i sau Monitoru lui Oficial
		anul	luna	ziua					
1	Anton Traian	1871	I	27	comandant de patrulă	Garda națională română Sângeorz Băi	agricultor	Sângeorz Băi	
2	Cicedea Gheorghe	1877	V	1	comandant de pluton	idem	idem	idem	
3	Ciocan Dănilă	1876	VI	2	gardist	idem	idem	idem	
4	Ciobotar Maxim	1889	VIII	25	idem	idem	idem	idem	
5	Grec Petru	1882	III	1	idem	idem	idem	idem	
6	Gabor Ilie	1874	VIII	1	idem	idem	idem	idem	
7	Jarda Varvara	1883	II	23	ofițer de serviciu permanent	idem	idem	idem	
8	Joja Dănilă	1897	XI	16	gardist	idem	idem	Cluj	
9	Joja Gherasim	1884	II	23	idem	idem	idem	Sângeorz Băi	
10	Lupoaie Ioan	1895	I	5	sublocotenent, ofițer cu aprovizionarea	idem	secretar comunal	idem	
11	Lupșor Ioan	1889	IX	8	gardist	idem	agricultor	idem	
12	Haliță D. Alexandru	1870	II	4	sergent, cu alimentele	idem	idem	idem	
13	Marcu Ioan Cozma	1894	XI	10	comandant de patrulă	idem	idem	idem	
14	Mărcuș Leon	1891	I	3	gardist	idem	idem	idem	
15	Mihăilă Pantelimon	1874	VIII	6	idem	idem	idem	idem	
16	Niculai Maxim G.	1887	X	25	comandant de pluton	idem	idem	idem	
17	Ogâgău Ioan	1872	IX	8	sergent, casier	idem	idem	idem	
18	Oancea N. G. Ioan	1900	XI	13	sergent, comandant de patrulă	Garda națională Iborea din Răhău	notar comunal	idem	medalia Serviciul credincios, cls. a III-a. Decret nr. 1800/26.0 5.1932
19	Petri Ioan	1889	III	17	gardist	Garda națională română Sângeorz Băi	agricultor	idem	
20	Râmbulea Alexa	1893	III	21	idem	idem	idem	idem	
21	Sohorca Iustin	1881	I	23	sublocotenent, comandantul gărzii	idem	învățător director, pensionar	idem	
22	Sohorca Sabin	1887	XI	15	secretar de birou	idem	învățător la Școala primară de stat	idem	

Părintele protopop Grigore Pletosu (1848-1934) – requiem biografic

Maxim (Iuliu-Marius) Morariu

Dintre toți preoții al căror nume se leagă de biserica „Sfinții Trei Ierarhi” din Bistrița, Grigore Pletosu a fost, de departe, cel mai mediatizat. Evenimente importante ale vieții lui, precum aniversarea împlinirii a opt decenii de viață, au fost imortalizate în paginile unor periodice importante ale vremii¹, cărțile lui au fost recenzate², iar decesul său a fost prezentat de asemenea de către mai mulți autori³.

În plus, în ultima vreme, el trece printr-o adevărată redescoperire, fiindu-i reeditată opera⁴, sau analizate anumite aspecte ale ei în paginile unor cercetări importante⁵.

¹ *** „Sărbătorirea octogenarului Grigore Pletosu”, în *Gazeta Bistriței*, VIII (1928), nr. 12, p. 2; Leon Scridon, „Protopopul Grigore Pletosu”, în *Gazeta Bistriței*, VIII (1928), nr. 13, pp. 1-2; *** „Sărbătorirea protopopului Grigore Pletosu la Bistrița”, în *Gazeta Bistriței*, VIII (1928), nr. 13, 1928, pp. 2-5; *** „Sărbătorirea Octogenarului Grigore Pletosu”, în *Săptămâna*, I (1928), nr. 11, p. 2; *** „Sărbătorirea lui Grigore Pletosu”, în *Săptămâna*, I (1928), nr. 13, p. 1; *** „Sărbătorirea d-lui protopop Grigore Pletosu”, în *Săptămâna*, I (1928), nr. 14, pp. 1-2; Preot Ciuruș, „Grandioasa sărbătorire a Venerabilului protopop Grigore Pletosu”, în *Renașterea*, VI (1928), nr. 27, pp. 1-3. Cf. Maxim (Iuliu-Marius) Morariu, „Mediatizarea aniversării statutului de octogenar de către protopopul Grigore Pletosu (1848-1934) în periodicele ardeleni”, în *Pisanii Sângeorzene*, VI (2017), nr. 2 (54), pp. 21-23.

² *** „Retorica și carte de cetire pentru clasa a VI-a gimnasială”, în *Transilvania*, XXVII (1896), nr. 6, pp. 189-190; *** „Retorica și carte de cetire”, în *Revista Ilustrată*, I (1898), nr. 1, p. 20.

³ *** „+ Protoiereul Gregoriu Pletosu”, în *Revista Teologică*, XXIV (1934), nr. 11-12, pp. 444-445; *** „Grigore Pletosu”, în Vasile Bichigean (coord.), *Anuarul Liceului Grăniceresc „Gh. Coșbuc” din Năsăud. Anul întemeierii 1863- Anul școlar 1934/35*, Tipografia G. Matheiu, Bistrița, 1935, pp. 5-9.

⁴ Grigore Pletosu, *Dogmatica ortodoxă*, ed. Ioan Pinte, Grigore Linul, Editura Renașterea, Cluj-Napoca, 2013.

⁵ Iată câteva dintre cercetările cele mai recente ce i-au fost dedicate: Marius-Dan Goga, „Activitatea unui erudit slujitor al Bisericii”, în *Altarul Banatului*, Serie nouă, XXVII (2016), nr. 1-3, pp. 120-129; Idem, „Protoiereul Grigore Pletosu și legăturile sale cu societatea de lectură „Virtus Romana Rediviva” în *Anuarul facultății de Teologie Ortodoxă*, XVII (2013-2014), p. 183-192; Grigore Linul, „Preotul Grigore Pletosu la Năsăud”, în *Cuibul Visurilor*, XVI (2011), nr. 5, p. 8; Ioan Pinte, coord., *Pro memoria preot protopop Grigore Pletosu*, col. „Document”, Editura Aletheia, Bistrița, 1999; Iuliu-Marius Morariu, *Restitutio Grigore Pletosu*, Editura Renașterea/ Eikon, Cluj-Napoca, 2014; Idem, „Activitatea pastoral-misionară și catehetică a lui Grigore Pletosu la Gimnaziul Grăniceresc Năsăudean în perioada 1880-1900”, în Flavius-Cristian Mărcău, Mihaela Ciorei, Ștefan Moșoi (coord.), *Zilele Cercetării Științifice Studențești din Universitatea „Constantin Brâncuși”- Ediția a VI-a*, Editura Academica Brâncuși, Târgu Jiu, 2013, pp. 306-314; Idem, „Protoiereul astrict Grigore Pletosu – cleric și cărturar năsăudean”, în *Transilvania*, serie nouă, anul XLI (CXLV) (2013), nr. 3, pp. 28-32; Idem, „Activitatea protoiereului și profesorului Grigore Pletosu ca președinte al Secțiunii școlare a „Astrei”

Maxim (Iuliu-Marius) Morariu

De aceea, acest medalion se înscrie într-un demers mai amplu de readucere a vieții și activității sale în atenția publicului cititor și a cercetării istoriografice.

Născut la 9 iunie 1948 în familia lui Teodor și Nastasia Pletosu din Chintelnici și botezat, în data de 24 de către preotul Vasile Sigmirean din localitatea natală (nași de botez fiindu-i Pop Dimitrie și Varvara), părintele Pletosu va rămâne, se pare, orfan de părinți la o vârstă destul de fragedă¹.

Între anii 1863 și 1871, va studia la Gimnaziul grăniceresc năsăudean, unde va absolvi în cadrul primei promoții a acestei școli. Va fi mereu un elev eminent, ce se va face remarcat prin activitatea școlară, dar și prin calitatea sa de militant pro-cultural. Astfel, la 11 septembrie 1868, redactează împreună cu mai mulți colegi ai săi, o cerere către conducerea școlii năsăudene, în care cere înființarea unei societăți de lectură a acesteia². Aici va activa atât ca elev, cât și ulterior, ca profesor. Un alt element interesant al activității sale extrașcolare din timpul acesta îl constituie și susținerea comunicării intitulate *Despre adevărata cultură*, în cadrul Adunării Generale a „Astrei”, ce se va desfășura la Năsăud³.

Între anii 1871 și 1874, va studia la Seminarul andreian din Sibiu⁴. Puternic marcat de personalitatea lui Andrei Șaguna, care se găsea înspre zenitul călătoriei sale pământești, îl va evoca ulterior atât într-o convorbire cu Vasile Boieriu, cât și într-un material din *Revista Teologică*, la a cărei înființare va participa⁵. După absolvire, își va îndrepta pașii înspre universitatea din Leipzig, unde va studia filosofia și filosofia⁶. În ultimul semestru, se

(1902-1911)”, în Anamaria Macavei, Roxana Dorina Pop (coord.), *Consemnări despre trecut. Societate și imagine de-a lungul timpului*, Editura Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2015, pp. 187-198; Idem, „Contribuția protoiereului Grigore Pletosu la înființarea *Revistei Teologice*”, în Nicolae Dumbrăvescu (coord.), *Tinerii istorici și cercetările lor*, vol. 2, Editura Argonaut, Cluj-Napoca, 2015, pp. 153-160; Idem, „Conceptia pedagogică a protoiereului și profesorului Grigore Pletosu (1848-1934)”, în Daniel Alic (coord.), *Slujire și educație: lucrările simpozionului Internațional – Caransebeș, 9-10 mai 2016*, Editura Episcopiei Caransebeșului / Editura Presa Universitară Clujeană, Caransebeș / Cluj-Napoca, 2016, pp. 195-207; Idem, „Activitatea național-bisericească a protoiereului Grigore Pletosu”, în *Gaudeamus Alma Mater Crisiensis*, Seria Științe Socio-Umaniste, I (2013), pp. 261- 273; Idem, „Caracteristicile misiunii creștine în viziunea protopopului Grigore Pletosu (1848-1934)”, în *Tabor*, X (2016), nr. 1, pp. 40-46.

¹ SJABNB, *Fond Liceul „George Coșbuc” Năsăud*, dosar 71/1871-1926, f. 1.

² „Prea stimat corp profesoral!

Junimea studioasă din Gimnaziul românesc gr.-cat. din loco (localitate, n.n.), fiind mișcată de simțul pentru înaintarea în cultură și știință își ia libertatea de a ruga pe Stimatul corp profesoral ca să binevoiască a le aplacida (aproba n.n.) întemeierea unei societăți de lectură.

Năsăud, 11 septembrie 1868, Cu distinsă considerațiune,

Ioan Ciocan, Gregoriu Pletosu”....

SJABNB, *Fond „Virtus Romana Rediviva”*, dosar nr. 1/1868, f. 1; Cf. Traian Pavelea, *Năsăudul, repere istorice și culturale*, Bistrița Editura Editura George Coșbuc, Bistrița, 2001, p. 142. Acesteia, conform spuselor scriitorului Teodor Tanco, i se vor deschide oficial porțile abia la 14 ianuarie 1870; Teodor Tanco, „Grigore Pletosu, primul critic literar al lui George Coșbuc” în vol. *Virtus Romana Rediviva*, vol. 2 - „Urme peste veacuri”, Bistrița, Comitetul de Educație Socialistă al Județului Bistrița-Năsăud, 1974, p. 247. Cf. SJABNB *Fond Liceul „George Coșbuc” Năsăud*, dosar 7/1870, f. 12.

³ Brândușa-Oana Niculescu, *Revista Transilvania – promotoare a culturii poporului român. Perioada George Barițiu (1868-1889)*, Editura „Alma Mater” / Editura Asociațiunii ASTRA, Sibiu, 2012, p. 63.

⁴ Cf. Eusebiu Roșca, *Monografia Institutului Seminarial Teologic-Pedagogic „Andreian”*, Tiparul Tipografiei Arhidiecezane, Sibiu, 1911, p. 152.

⁵ Gregoriu Pletosu, „Șaguna și cântarea bisericească”, în *Revista Teologică*, III (1909), nr. 9-10, pp. 409-414; Vasile Boieriu, „Grigore Pletosu – protopopul de Bistrița”, *Ardealul*, II (1942), nr. 15, p. 2.

⁶ Aurelia Dan, *Școlile grănicerești năsăudene (1851-1918)*, Editura Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2012, p. 437; Cornel Sigmirean, *Istoria formării intelectualității românești din Transilvania și Banat în epoca modernă*, Editura Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2000, p. 430; Cf. D. C. Amzăr,

Părintele protopop Grigore Pletosu (1848-1934) – requiem biografic

va transfera la Universitatea din Budapesta, pe care, în baza fenomenului cunoscut în epocă sub numele de *peregrinatio academica*, o va și absolvi¹.

Apoi, între 1878 și 1909, va fi profesor al școlii pe care o absolvise. Uneori, va ajunge să dețină și funcții de conducere², ale școlii, sau ale instituției. Astfel, de exemplu, va fi în repetate rânduri președintele societății de lectură *Virtus Romana Rediviva*, mediind în această calitate, debutul lui George Coșbuc. Hirotonit în anul 1892 de către Miron Romanul³, după ce înainte se căsătorise cu Angela Anton⁴, va avansa și pe plan bisericesc, fiind hirotosit protoiereu stavrofor de acesta, patru ani mai târziu⁵.

În plus, între 1902 și 1911, va fi președintele secțiunii școlare a „Astrei”⁶ și de-a lungul timpului, va fi ales în repetate rânduri deputat în consistoriul mitropolitan de la Sibiu. De asemenea, în anul 1907, îl va ajuta pe fostul său elev, Nicolae Bălan, să înființeze la Sibiu, unde acesta profesa, *Revista Teologică*, prima revistă academică de teologie din spațiul românesc ardelean⁷.

În 1909, pensionat de la catedra din Năsăud, va deveni protopop al Bistriței, calitate în care se va preocupa de reorganizarea vieții bisericești din localitate, dar și de construcția bisericii ortodoxe cu hramul „Sfinții Trei Ierarhi”. În plan familial, va avea împreună cu Angela Pletosu patru fete, respectiv Zoe, născută la 19 octombrie 1891, Alexandrina, născută în aceeași dată doi ani mai târziu, Elvira, născută la 25 februarie 1895, și Lucia, născută la 21 decembrie 1897, decedată însă în Statele Unite la o vârstă destul de fragedă⁸.

În paralel cu activitatea sa pastorală și cea didactică, părintele Pletosu va fi și un publicist de prim rang, ce va lăsa posterității trei volume⁹, dar și mai multe studii și articole, răspândite în paginile unor periodice precum *Gazeta Bistriței*¹⁰, *Telegraful Român*¹, *Revista*

„Studentii români la universitatea din Leipzig”, în *Cercetări literare*, V (1943), nr. 5, p. 33. Cf. Arhiva Personală a Familiei Jarda, *Collegien-Buch fur den Stud. Theol und Philos. Gregoriu Pletosu auf der Universitat Leipzig No. 152*), f. 1-11.

¹ *** „Egyetemi Hallgatók”, în *A Budapesti király magyar tudomány-egyetem almanachja MDCCCLXVII – LXXVIII-rol*, Nyomatott a magyar király egyetemi könyvnyomdában, Budapest, 1878, p. 80.

² *** „Cronica anuală”, în *Reportulu alu XXXIV-lea despre gimnasiul superior dundațional dn Năseud pentru anul școlastic 1896-7*, Tipografia Carol Csallner, Bistrița, 1897, p. 5.

³ *** „Hirotonia lui Grigorie Pletosu de către mitrop. Miron Romanul”, în *Telegraful Român*, XLII (1892), nr. 92, p. 367.

⁴ AAOVFC, *Fond Protopopiatul Ortodox Român Bistrița*, doc. IV/2/1929, f. 1-2.

⁵ *** „Cronica anuală”, în *Reportulu alu XXXIV-lea despre gimnasiul superior fundațional dn Năseud pentru anul școlastic 1896-7*, Tipografia Carol Csallner, Bistrița, 1897, p. 5.

⁶ Pentru mai multe informații cu privire la acest aspect, a se vedea și: Iuliu-Marius Morariu, „Activitatea protoiereului și profesorului Grigore Pletosu ca președinte al Secțiunii școlare a „Astrei” (1902-1911)”, pp. 187-198.

⁷ Ana Grama, „Revista Teologică”, consistoriul sibian și asesorul Elie Miron Cristea (1904-1905), în *Revista Teologică*, Serie nouă, anul XVII (89), nr. 1, Sibiu, 2007, pp. 26-38.

⁸ Teodor Tanco, „Un nume vestit de artist plastician ar fi fost Lucia Pletosu”, în *Virtus Romana Rediviva*, vol. VII - „Memoria Culturii”, Editura Virtus Romana Rediviva, Cluj-Napoca, 1993, pp. 301-305.

⁹ Gregoriu Pletosu, *Dogmatica Ortodoxă*, Tiparul Tipografiei Arhidieceșane în Sibiu, Năseud, 1893; Idem, *Propedeutica filosofică pentru învățământul secundar*, Tiparul lui Carol Csallner în Bistrița, Năseud, 1899; Gregoriu Pletosu, Ion Gheție, *Retorica și carte de cetire pentru clasa a VI-a gimnasială*, Tipografia lui Carol Csallner, Bistrița, 1904.

¹⁰ Idem, „Mulțămită”, în *Gazeta Bistriței*, VII (1927), nr. 22, p. 3; Idem, „Apel către On. Doamne și Domnișoare române din Bistrița”, în *Gazeta Bistriței*, V (1925), nr. 6, p. 1; Idem, „Sărbătoarea Sf. Paști”, în *Gazeta Bistriței*, V (1925), nr. 8, pp. 1-2; Idem, „Pentru „Fondul recunoștinței”, în *Gazeta Bistriței*, VI (1926),

Maxim (Iuliu-Marius) Morariu

*Teologică*², *Gheorghe Lazăr*³, *Școala română*⁴, *Transilvania*⁵ sau *Rapoartele anuale ale Gimnaziului grăniceresc năsăudean*⁶, cărora li se adaugă cele câteva sute de materiale cu care l-a ajutat pe Constantin Diaconovich la editarea *Enciclopediei Române*¹.

nr. 7, pp. 1-2; Idem, „Discursul protoiereului Gr. Pletosu, reprezentantul Episcopiei ort. rom. din Cluj”, în *Gazeta Bistriței*, VI (1926), nr. 17, p. 3.

¹ Idem, „Revista Teologică”, în *Telegraful Român*, LVII (1904), nr. 39, p. 1; Idem, „La deschiderea unei școle. Cuvântare rostită de protopresbiterul on. Greg. Pletosu, profesor gimnasial în Năseud, cu ocasiunea sfințirii școlei confesionale gr.-orientale din Borgo-Bistrița”, în *Telegraful Român*, XLVI (1898), nr. 84, p. 338; Idem, „La deschiderea unei școle. Cuvântare rostită de protopresbiterul on. Greg. Pletosu, profesor gimnasial în Năseud, cu ocasiunea sfințirii școlei confesionale gr.-orientale din Borgo-Bistrița”, în *Telegraful Român*, XLVI (1898), nr. 85, p. 342; Idem, „La deschiderea unei școle. Cuvântare rostită de protopresbiterul on. Greg. Pletosu, profesor gimnasial în Năseud, cu ocasiunea sfințirii școlei confesionale gr.-orientale din Borgo-Bistrița”, în *Telegraful Român*, XLVI (1898), nr. 86, p. 347; Idem, „La deschiderea unei școle. Cuvântare rostită de protopresbiterul on. Greg. Pletosu, profesor gimnasial în Năseud, cu ocasiunea sfințirii școlei confesionale gr.-orientale din Borgo-Bistrița”, în *Telegraful Român*, XLVI (1898), nr. 88, pp. 354-355; Idem, „Moarte prin pușcă”, în *Telegraful Român*, XXVII (1879), nr. 91, p. 359.

² Idem, „Din scrierile Sf. Ioan Gură de Aur. Cuvântare la sărbătoarea: „Anul nou”. Din cuvântarea Sf. Părinte intitulată „In Kalendas”, în *Revista Teologică*, II (1908), nr. 1, pp. 3-10; Idem, „Din Scrierile S. Ioan Chrisostom. Cuvântare la ziua Învierii Domnului”, în *Revista Teologică*, III (1909), nr. 3, pp. 180-184; Idem, „Din scrierile Sf. Ioan Gură de Aur. Cuvânt la 6 August, Schimbarea la față a Domnului”, în *Revista Teologică*, III (1909), nr. 6-7, pp. 337-341; Idem, „Desvoltarea istorică a anului bisericesc. Sărbătoarea Schimbării la față a Domnului nostru Isus Christos”, în *Revista Teologică*, III (1909), nr. 6-7, pp. 311-313; Idem, „Desvoltarea istorică a anului bisericesc. Sărbătorile Sf. Cruci”, în *Revista Teologică*, II (1908), nr. 7-8, pp. 280-284; Idem, „Desvoltarea istorică a anului bisericesc. Conținutul anului bisericesc”, în *Revista Teologică*, I (1907), nr. 7-8, pp. 276-285; Idem, „Anul bisericesc în desvoltarea sa istorică”, în *Revista Teologică*, I (1907), nr. 2, pp. 37-42; Idem, „Anul bisericesc în desvoltarea sa istorică”, în *Revista Teologică*, I (1907), nr. 3, pp. 77-84; Idem, „Șaguna și cântarea bisericească”, în *Revista Teologică*, III (1909), nr. 9-10, pp. 409-414; Idem, „La chestiunea uniformării planului de învățământ pentru institutele teologice din Metropolia gr.-or. română din Ungaria și Transilvania”, în *Revista Teologică*, III (1909), nr. 6-7, pp. 285-297.

³ Idem, „Cântul în învățământul educativ” în rev. *Gheorghe Lazăr*, I (1888), nr. 1, pp. 272-279; Idem, „Psihologia învățământului”, în rev. *Gheorghe Lazăr*, II (1889), nr. 2, pp. 193-211.

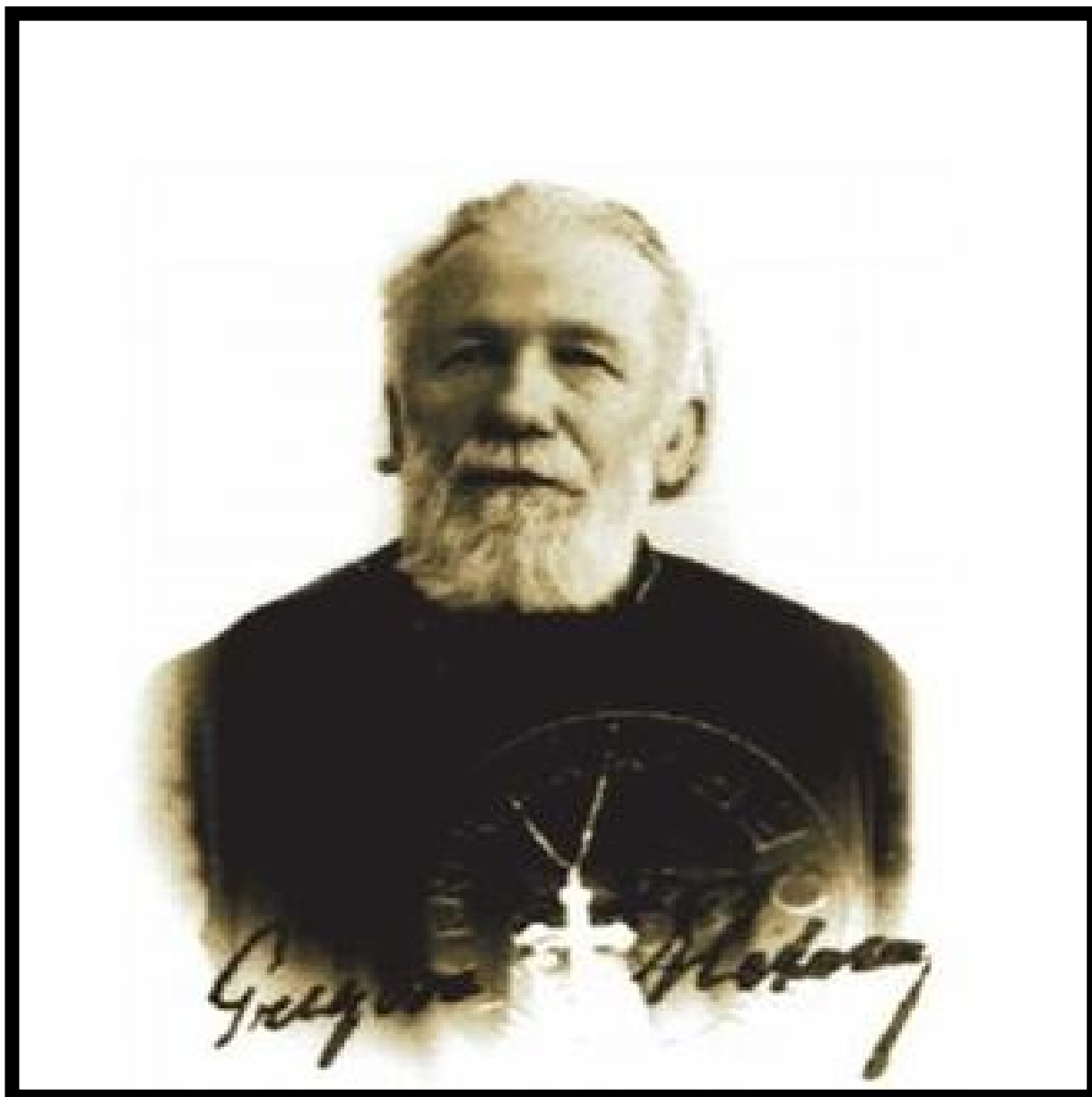
⁴ Idem, „Catehetica bisericesi drept credincioase resaritene de Ioan Stefanelli, docente la Universitatea din Cernautiu, 1879, Sibiu, Closius VI, 344 pag, pretiului fl. v. a.”, în *Scola Romana*, IV (1881), nr. 2, pp. 15-16; Idem, „Bibliografia”, în *Scola Romana*, IV (1881), nr. 3, p. 24; Idem, „Bibliografia”, în *Scola Romana*, IV (1881), nr. 4, p. 31.

⁵ Idem, „Propunere pentru „Cartea tinerimei adulte din poporul agricultor”, în *Analele Asociațiunii pentru literatura română și cultura poporului român*, V (1905), nr. 5, pp. 250-254; Idem, „Ionel. Educațiunea unui bun copil. Carte pentru părinți și alți educatori. Principiile morale și crestinesci de care trebuie să se conducă părinții în educațiunea copiilor lor – de V. Gr. Borgovanu, profesor de filosofie și pedagogie. București – Gherla, 1901”, în *Transilvania*, XXXIII (1902), nr. 5, pp. 166-172; Idem, „Psihologia empirică”, în *Transilvania*, XIX (1888), nr. 9-10, p. 80; Idem, „O călătorie prin Alsacia-Lorena” de Onisifor Ghibu – 1909”, în *Transilvania*, XL (1909), nr. IV, p. 345; Idem, „ABCDAR vorbitor pentru necărturari analfabeți”, în rev. *Transilvania*, XL (1909), nr. IV, p. 336.

⁶ Idem, „Dr. Ioan Mălaiu 3 Sept. 1840 – 7 Sept. 1903”, în vol. *Reportul al XLI-lea despre gimnaziul superior fundațional din Năseud pentru anul școlastic 1903-1904*, ed. Ion Gheție, Tipografia G. Matheiu, Bistrița, 1904, pp. 47-50; Idem, „Educațiunea și instruciunea în gimnaziu”, în vol. *Reportulu alu XIII-lea despre Gimnsaiulu superiore greco-catolicu romanescu din Naseudu, dimpreuna cu unele date statistice, pre anulu scolastecu 1881/2*, Tipografia Teodoru Botschar, Bistritia, 1882, pp. III-XXV; Idem, „Educațiunea și instruciunea în gimnaziu”, în vol. *Reportulu alu XIV-lea despre Gimnsaiulu superiore greco-catolicu romanescu din Naseudu, dimpreuna cu unele date statistice, pre anulu scolastecu 1882/3*, Tipografia Teodoru Botschar, Bistritia, 1883, pp. 3-47; Idem, „Educațiunea și instruciunea în gimnaziu”, în vol. *Reportulu alu XV-lea despre Gimnaziulu superiore greco-catolicu romanescu din Naseudu, pre anulu scolastecu 1883/4*, Imprimeria „Aurora”, Gherla, 1884, pp. 3-31; Idem, „Educațiunea și instruciunea în gimnaziu”, în vol. *Reportulu alu XVII-lea despre Gimnaziulu superiore greco-catolicu romanescu din Naseudu, pre anulu scolastecu 1885/6*, Imprimeria „Aurora”, Gherla, 1886, pp. 3-29; Idem, „Ion Lupoe (1853-1901)”, în

Părintele protopop Grigore Pletosu (1848-1934) – requiem biografic

Prin activitatea sa, deopotrivă dinamică și complexă, dânsul a reușit să rămână în istorie și în amintirea ucenicilor și a credincioșilor săi. În mod cert însă, din punct de vedere edilitar, cea mai importantă realizare a sa o constituie debutul lucrărilor de edificare ale bisericii „Sfinții Trei Ierarhi” din Bistrița.

vol. XXXVIII. *Ertesito a naszodi alapitvanyi fogymnasiumrol 1900/1901 tanmevre (Reportul al XXXVIII-lea despre gimnaziul superior fundațional din Năseud pentru anul școlastic 1900/1901)*, ed. Ion Gheție, Tipografia Carol Csallner, Bistrița, 1901, pp. 6-9.

¹ Cf. Constantin Diaconovich (coord.), *Enciclopedia Română publicată din însărcinarea și sub auspiciile Asociațiunii pentru Literatura Română și Cultura Poporului Român*, Tomul I, Editura și Tiparul lui W. Kraft, Sibiu, 1898; Idem, *Enciclopedia Română publicată din însărcinarea și sub auspiciile Asociațiunii pentru Literatura Română și Cultura Poporului Român*, Tomul II, Editura și Tiparul lui W. Kraft, Sibiu, 1900; Idem, *Enciclopedia Română publicată din însărcinarea și sub auspiciile Asociațiunii pentru Literatura Română și Cultura Poporului Român*, Tomul III, Editura și Tiparul lui W. Kraft, Sibiu, 1904.

Intrarea României în cel de-al doilea război mondial

Dorin Dologa

La 22 iunie 1941 România a intrat în cel de-al doilea război mondial. România a intrat în conflict dintr-un motiv întemeiat. În urma ultimatumului U.R.S.S., România a fost silită să cedeze acesteia Basarabia și nordul Bucovinei. România a intrat în cel de-al doilea război mondial din dorința de a recupera teritoriile românești pierdute.

În perioada premergătoare celui de-al doilea război mondial România a traversat o perioadă tulbură, din motive atât de ordin intern, cât și extern.

Pe plan intern România era lipsită de personalități politice autentice. Regele Carol al II-lea urcase pe tronul României printr-o lovitură de stat. El a introdus în România terorismul de stat prin asasinatelor politice pe care le-a comandat. Pe de altă parte, un conducător de stat trebuie apreciat prin oamenii pe care îi promovează. Regele Carol al II-lea s-a înconjurat de lingăi care i-au transformat afacerile sale veroase în acte patriotice. El a pus în practică dictatura, sfârșindu-și domnia ilegală în fruntea unui partid politic, numit Partidul Națiunii.

Lui Carol al II-lea i-a urmat la conducerea țării Ion Antonescu, un patriot exaltat, dar care nu avea calitățile unui bărbat de stat. Antonescu credea că Victoria în război va aparține Germaniei, angajând România necondiționat alături de aceasta. Acest lucru s-a dovedit a fi o mare greșală, pe care România a plătit-o scump.

Armata reflectă gradul de dezvoltare a societății. În perioada interbelică societatea românească era una agrară, în curs de industrializare și dezvoltare. România nu dispunea de capacități industriale care să poată susține un efort militar îndelungat.

Importurile de armament nu reușeau să acopere necesitățile de dotare ale Armatei Române. Statele exportatoare de armament își dotau în primul rând armatele proprii, livrând armament altor țări în funcție de surplusul disponibil¹.

Licențele pentru producția de armament – atunci, ca și astăzi, se obțineau în schimbul unor condiții politice și economice grele. Armamentul primit nu era de ultimă generație, ci cu două sau trei generații mai vechi¹.

¹ Din comanda de 200 de tancuri firma franceză „Renault” a livrat României până în iunie 1940 doar 41 bucăți – Cornel Scafeș, „Renault 35”, în revista *Modelism*, nr. 3/1987, București, p. 16; din cele 630 obuziere *model 1930 și model 1934 calibrul 100 mm* comandate, firma cehoslovacă „Skoda” livrase până în anul 1940 un număr de 248 bucăți, din cele 160 tunuri antitanc *model 1936, calibrul 47 mm* comandate firmei franceze „Schneider” au fost primite 144 tunuri, iar din cele 300 tunuri antiaeriene *calibrul 25 mm* comandate firmei franceze „Hotchkiss” s-au primit 72 de bucăți - Ioan I. Scafeș, „România se reînarma din 1935”, în revista *Historia*, anul XI, nr. 114, iunie 2011, pp. 69-70.

Dorin Dologa

În România existau câteva centre industriale, București, Ploiești, Craiova, Galați, Brașov, Sibiu, Reșița, Hunedoara, dar producția internă de armament era redusă².

Pe plan extern România se afla prinsă între cele două mari sisteme politice totalitare, nazismul german și comunismul rusesc. Ambele sisteme aveau ca obiectiv expansiunea mondială.

Puterea politică a unui stat este direct proporțională cu puterea sa economică. România era un stat slab dezvoltat din punct de vedere economic, dar desfășura o politică de anvergură europeană. Toate marile puteri au fost și sunt state puternic industrializate. România nu și-a urmat în suficientă măsură interesele proprii de stat. România a fost printre statele care au condamnat cu toată energia agresiunea italiană împotriva Etiopiei și a participat activ la sancțiunile economice îndreptate împotriva Italiei. Embargoul privind petrolul aplicat Italiei a fost eludat de către aceasta. Ungaria a cumpărat petrol de la România, pe care l-a revândut apoi Italiei. România a reușit să câștige astfel dușmănia Italiei. Acțiunea revanșardă a Germaniei era îndreptată în perioada interbelică cu precădere împotriva Cehoslovaciei, din cauza regiunii sudete, locuită de numeroși etnici germani. România și-a dat acordul U.R.S.S. pentru ca armata sovietică să treacă peste teritoriul românesc, pentru a ajuta Cehoslovacia în cazul în care ar fi fost atacată de către Germania. După căderea Franței, Germania a descoperit în arhivele franceze acest lucru, fapt ce a determinat adversitatea germană față de România. La 30 august 1940, prin Dictatul de la Viena, Germania și Italia au impus României cedarea în favoarea Ungariei a NV Transilvaniei. Astfel, Germania și Italia răsplăteau Ungaria pentru că aceasta se apropiase de ele și se răzbunau pe România pentru că urmărea o politică contrară intereselor lor.

În perioada interbelică Franța a dovedit un deficit de putere în ceea ce privește gestionarea afacerilor europene, iar semne care indicau aceste lucruri au fost numeroase³.

¹ După încheierea la 23 martie 1939 a Pactului petrolului, prin care România se angaja să livreze Germaniei întreaga cantitate de petrol care îi revenea ca redevență de stat, Germania livrat României o parte din armamentul polonez capturat în campania din 1939: 45 de tunuri *Schneider*, model 1913, calibrul 105 mm, 665 tunuri antitanc *Bofors* calibrul 37 mm, 54 tunuri antiaeriene *Bofors*, calibrul 40 mm și *Oerlikon*, calibrul 20 mm și 80 de tunuri de câmp franceze model 1897, calibrul 75 mm; după ce România a intrat tot mai mult sub influența Germaniei, fiind doar o chestiune de timp până la aderarea României la Pactul tripartit, alcătuit din Germania, Italia și Japonia, (care s-a și petrecut la 23 noiembrie 1939), în luna septembrie 1940 Germania și-a dat acordul pentru vânzarea către România a 300 de tunuri antiaeriene *Gustloff*, calibrul 20 mm, dintre care primele au intrat în dotarea Armatei Române în luna mai 1941; tot Germania a livrat 545 tunuri antitanc *Böhler*, model 1935, calibrul 47 mm, preluate de germani de la Austria - *Ibidem*, p. 70.

² În anul 1935 firma britanică „*Vickers-Armstrong*” a acordat „*Uzinelor Domeniilor Reșița*” licența pentru producerea a 150 tunuri antiaeriene calibrul 75 mm, însă abia la 1 august 1939 Uzinele Reșița au livrat 6 bucăți; tunul a fost realizat în anul 1920 de firma britanică, dar armata britanică a refuzat să-l achiziționeze; – Cornel Scafeș, „Tunul antiaerian Vickers/Reșița, md. 1936/39, cal. 75 mm”, în revista *Top Gun*, anul II, nr. 4, august 1999, p. 57; în anul 1937 firma franceză „*Renault*” a acordat firmei „*Malaxa*” București licența pentru producerea a 300 șenilete *Renault UE*, aflate în dotarea armatei franceze din anul 1932, dar s-a reușit fabricarea a numai 126 șenilete; în anul 1940 Germania a acordat fabricii „*Astra*” Brașov licența pentru construcție a 360 de tunuri antiaeriene *Rheinmetall*, calibrul 37 mm, dar până în luna mai 1940 aceasta livrase doar 102 tunuri – Ioan I. Scafeș, *op. cit.*, pp. 70, 71; din cele 410 aruncătoare *Brandt*, calibrul 81,4 mm, uzinele „*Voina*” București livraseră până în luna ianuarie 1940 doar 175 bucăți – Marin Dragu, Mircea Dumitriu (coordonatori), *Istoria infanteriei române*, vol. II, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1985, p. 321.

³ Prin tratatul de la Locarno din anul 1925 se garantau granițele dintre Franța și Germania, dar nu și granițele statelor din Europa de Est; odată cu creșterea puterii Germaniei Franța a resimțit un deficit de securitate, motiv pentru care în anul 1930 a început construcția Liniei Maginot, care cuprindea o serie de fortificații ridicate la granița cu Germania; prin acordul de la Munchen Franța și Marea Britanie au permis Germaniei să ocupe regiunea sudetă, care aparținea Cehoslovaciei.

Intrarea României în cel de-al doilea război mondial

Franța a câștigat primul război mondial în cadrul unei coaliții. Pe frontul francez au luptat și ostași americani, englezi, scoțieni și canadieni. După război însă S.U.A. și Marea Britanie s-au retras într-o stare de izolare față de Europa, iar U.R.S.S. și Germania au fost marginalizate.

România a dus o politică externă ghidându-se după principii. Această politică era una lipsită de pragmatism și s-a dovedit inefficientă. Pentru România diplomația este mai importantă decât în cazul unei mari puteri. Dacă o mare putere eșuează în plan diplomatic poate recurge la forța armată pentru a-și îndeplini scopurile. România nu poate face apel la forță și de aceea politica externă rămâne prima linie de apărare.

Alte țări și-au urmărit cu mai multă atenție interesele. Odată cu venirea la putere a lui Hitler în anul 1933, Ungaria s-a orientat spre Germania, cu care a încheiat un acord comercial. Iugoslavia s-a apropiat de Germania începând cu luna iunie 1935, iar la 25 martie 1937 a semnat un tratat cu Italia.

La 22 iunie 1941 situația României era foarte grea. România se afla într-o poziție de asimetrie militară față de U.R.S.S., fără ca acest lucru să poată fi compensat de către Germania. România nu putea purta nici un război separat, în cadrul celui general. Ea nu putea influența mersul acestui război. Intrând în război în condițiile respective România continua practic politica externă interbelică, implicându-se mai mult decât ar fi trebuit într-un conflict care depășea puterea sa limitată.

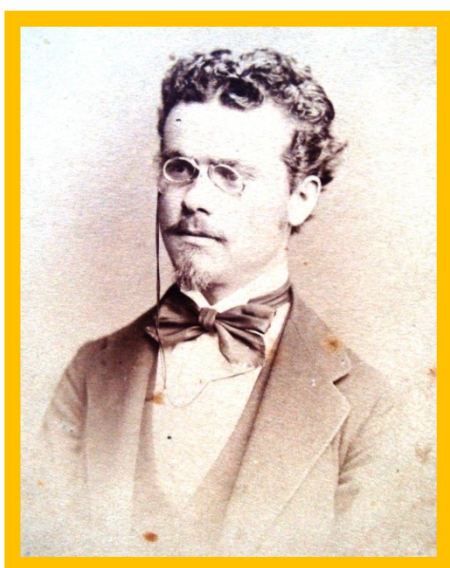

RESTITUIRI

UNELE IDEI DESPRE NECESITATEA DE REFORME PRIVITOARE LA INSTRUCȚIUNEA ȘTIINȚELOR NATURALE DIN INSTITUTELE NOASTRE DE ÎNVĂȚĂMÂNT

DR. ARTEMIU PUBLIU ALEXI

IX

Planul născădean ce-mi stă la dispoziție se referă numai la școlile normale (de 4 clase) și tot materialul este divizat după aceste. La fiecare obiect este indicat și numărul orelor. Științele naturale, se propune aici a se trata numai din clasa a III-a ca obiect de sine stătător, ceea ce aflu foarte corect.

Nu mă mulțumește însă timpul de o oră la săptămână ce se prescrie în acel plan. Este imposibil în un timp atât de puțin a se trata acest obiect astfel încât să-și poată formula copiii numai cele mai elementare noțiuni din științele naturale. Nu pricep ce rezultat se poate aștepta ca să se facă din mineralogie și botanică, ambele în un semestru și în o oră la săptămână.

De aici încolo se specifica materialul care pentru o oră la săptămână este destul, atât din fizică, cât și din istorie. Observ că din chimie nu se prescrie absolut

nimic, este uitată cu totul.

În zilele din urmă am căpătat prin o mână amică și planul de învățământ pentru școlile greco-catolice din dieceza Gherlei nr. 1018/1877. După ordinul de prelecție anexat la acest plan istoria naturală și fizica are să se propună laolaltă de două ori la săptămână câte o oră și jumătate, laolaltă trei ore. Și acest timp este prea puțin pentru ambele obiecte. Apoi nu pot pricepe tratarea istoriei naturale în clasa I și a II-a ca obiecte de sine, precum se propune în planul menționat. Despre fizică se zice expres că numai atunci să se propună când se întâmplă unele fenomene fizice ceea ce după alte planuri s-ar ține de învățământul intuitiv. Apoi cu toate aceste în ordinea orelor se defig ore anumite. Poftim consecvență.

De o specificare a materialului de tratat, atât față de istoria naturală, cât și de fizică, nici vorbă nu este. Așa, de exemplu, la despărțământul V și VI planul menționat se mulțumește cu următoarele: „Animale, plante și minerale după ființă (?), aflare (?) și aplicare în viața practică și gruparea acelor în familie și specie”. „Elemente de antropologie și igienă”, aceasta o numesc domnii gherleni cu numele de bațjocură „plan”. La fizică, după ce se spune cum că prin studierea fenomenelor și cauzelor acelor să se dezrădăcineze superstițiile cele atât de adânci în popor – ajungând la despărțămintele ultime, unde vine a se trata fizica sistematic – se prescrie următoarele: „Manualul de fizică întreg (care?) cu reflexie deosebită la toate superstițiile (sic!), a căror rătăcire se vede apriat din cunoștința fenomenelor din natură”, - adică cu alte cuvinte: domnul învățător să-și ia un manual după

DR. ARTEMIU PUBLIU ALEXI

plac, ori a lui Roșu, ori a lui Micu, ori a lui Marianu care, altcum, diferă ca cerul de pământ; însă ce le pasă autorilor planului – că menționatele manuale nici nu le-au citit de ajuns, - dar destul învățătorul să ia acele manuale, apoi să caute în unul toate cârligele superstițioase, pe acestea să călărească ca să dispară din capul băieților, iar părților acelor ce le vei găsi prin fizică și au însemnătate pentru viața practică și pentru valoarea lor științifică să le dea bună pace, să nu se atingă de ele căci taie popa limba. Poftim procopseală! Aceasta se numește, prin Gherla, instrucție corespunzătoare din fizică la anul Domnului 1877! Sărmanii de noi! Eu cred că dumnealor ar face cu mult mai bine dacă ar accepta planul publicat de ministrul de culte și instrucțiune care s-a publicat în „Școala Română”, nr. 42, 43 și care, după părerea mea, - deși pe mine nu m-a lăsat deplin mulțumit – poate servi de îndreptar în multe privințe domnilor autori de planuri căci în comparație cu cel din Gherla este de o sută de ori mai bun. Nu sunt mulțumit nici cu acest plan, cu deosebire față de istoria naturală în care nu aflu destul de specificat și precizat materialul de propus. Prin generalități se poate prea ușor da însă la abuzuri și la arbitrar, precum am mai amintit și la alt loc, se dă învățătorului prea mare sferă de independență care, folosind-o fals sau nesatisfăcător, nu poate să fie decât foarte dăunătoare pentru școală și instrucțiune.

Față de planul gherlean, mi-aș permite a întreba că pe ce bază sau pe baza căror principii pedagogice sau în urma cărei legi scolastice se prescrie detalierea orelor de prelegere pentru toate școlile diecezane ca după unul și același calapod? Mie mi se pare că aici s-a mers prea departe, pe când în ceea ce era datoria a se face plan, pe când era obligat să se specifice întreg materialul de propus, s-au lăsat toate acestea la arbitru învățătorului, iar aceea ce compete numai corpului didactic de la fiecare școală, adică învățătorilor în coînțelegere cu senatele scolastice locale, aceea vine a prescrie planul gherlean în detaliu. Nu cred să fie vreun pedagog care să afle de bună și salutară această restrângere a sferei de activitate a învățătorilor, nu o cred aceasta pentru că este nepractic și dăunător învățământului. Ordonarea orelor pentru fiecare clară are să țină cont deosebit la referințele locale care, pe satele noastre, sunt atât de multe și multitudine referințe care în fiecare comună sunt altcum și care cei de la masa verde consistorială nu le mai cunosc. Planul gherlean, cu alte cuvinte, lucră pe dos. Cele ce ar trebui să se prescrie află de bine a le întrelăsa, iar cele ce nu ar trebui să le prescrie ca contrarie pedagogiei și practicii, afla de consult a le prescrie. De cumva confundă menționatul plan specificarea orelor defigerea numărului de ore pentru fiecare clasă și din fiecare obiect, cu împărțirea orelor după timp, adică pentru fiecare zi, fiecare oră, etc., atunci capitulez de voie bună, însă atâta ignoranță nu pot presupune.

X

Până aici m-am încercat să arăt defectele instrucțiunii științelor naturale, încât acele provin din planurile de învățământ; de aici încolo mă voi încerca să mă folosesc de altă fântână din care mi-am procurat informațiile mele referitoare la defectele existente în instrucțiune în școlile noastre primare; și această fântână este mica-mi experiență făcută la diferitele ocazii când am fost norocos a participa la vreun examen public.

Neaptitudinea și neexactitatea planurilor de învățământ, însoțite pe lângă aceasta și de un rău contra sau suprainspecție, compun un mare defect în instrucțiunea generală și specială din științele naturale, dar defectul, răul cardinal ce împiedică progresul în învățământul științelor naturale și de la care se explică neglijența, mai adeseori chiar antipatia către științele naturale, atât a învățătorului, cât și a școlarilor este falsitatea metodei urmată

UNELE IDEI DESPRE NECESITATEA DE REFORME PRIVITOARE LA INSTRUCȚIUNEA ȘTIINTELOR NATURALE DIN INSTITUTELE NOASTRE DE ÎNVĂȚĂMÂNT

nu numai în școlile primare, dar chiar și în cele preparatorii, adică în preparandii. Vindecarea unui rău nu poate avea succes decât atunci dacă se întâmplă deodată cu celelalte rele. În deșert vom avea plan bun de învățământ, în deșert vom avea chiar și o supraveghere și un control bun și nu vom avea învățători abili care să uzeze în propunerea științelor naturale o metodă ușoară și atrăgătoare pentru discipoli. Și pe aceștia nu-i vom avea până atunci până nu vom avea preparandii – nu numai după nume, ci și în faptă, din care să căpătăm învățători calificați nu numai după formă, ci și în esență, nu numai să posede testimonii de calificare tot cu eminențe, iar în faptă să nu știe trata – precum celelalte obiecte, după cea mai rațională și practică metodă, așa și științele naturale, cât școlarii să învețe acest obiect cu cea mai mare plăcere, atragere și iubire, căci iubirea și plăcerea pentru studiu este piatra fundamentală la instrucțiune. Reformele noastre, deci, trebuie începute de la preparandie.

Un alt defect care asociază și completează falsitatea metodei despre care am vorbit este neglijența intuiției. Nimic nu poate fi mai nenatural în tratarea științelor naturale decât mecanismul, învățatul [pe] de rost care este contrariul tuturor principiilor pedagogice-didactice. Nimic mai nenatural decât a face pe băieți niște mașini care să recite din carte animale, plante și minerale, precum și fenomene de acelea ce le-a văzut și le-a admirat de atâtea ori în natură, se înțelege pe neștiute, dar nearătându-i și neexplicându-i-se nici în natură, nici în școală și, în urmă, barem pe tablele naturale de perete, et., zic este foarte greu să-l înțeleagă și să aibă folos de învățarea lor. Aici, însă, aș fi nedrept susținând că numai învățătorii poartă vina. Dacă școlile noastre sunt lipsite de ustensilele necesare, de colecții naturale, de colecții naturale, aparate fizice, învățătorii nu poartă vina, ci aceasta cade pe autoritățile competente care nu îngrijesc de dotarea școlilor cu aceste ustensile nedispensabile pentru o instruire corespunzătoare. Învățătorul lipsit de aceste ustensile, este lipsit de mâna dreaptă; de-ar fi cât de brav, nu va satisface nicicând așteptărilor sale, precum nici cerințelor didactice; el se aseamănă cu meseriașul care, în lipsă de instrumente, nu poate produce nicicând lucruri mulțumitoare. Învățătorul este numai acolo direct culpabil, unde are ustensile și nu le folosește la propunere.

Eu susțin părerea că voind a satisface pretențiilor didactice, precum și folosul practic, nimic să nu se propună în școlile inferioare fără intuiție, pentru că [un] copil conform dezvoltării sale, încă nu a ajuns la acel grad de județ și reflexie cât să-și poată concepe niște noțiuni clare despre un obiect numai în descrieri, ci mai mult își va forma noțiuni și idei false de care numai prin o lucrare potențată se va putea, mai târziu, despărți și vindeca total sau, poate, nicicând. Copilul este în stare să rememoreze din carte orișice fără a pricepe; prin această procedură însă mai mult se pierde decât se câștiga. Copilul, prin mecanism, va satisface pentru momentul învățătorului, adică își va plăti urechea, iar învățătorul, dacă vrea, îi poate da tot eminențe, însă vai de această învățătură! Învățăcelul va câștiga atât de mare dexteritate în mecanism, în memorizare încât va fi în stare să se recite un studiu întreg fără ca să se știe spune barem cuprinsul aceluia. Prin învățatul [pe] de rost suntem, deci, în stare de a ageri cât de tare memoria unui copil, însă ce folos, căci scopul principal ce ni-l prescrie pedagogia rațională, nu-l ajungem pe astă cale nicicând.

Una din cele mai eminente note prin care se caracterizează superioritatea omului peste celelalte ființe naturale, este pe lângă notele sale fizice și morale – rațiunea, forța judiciară. Cu cât un om mare o judecată mai dezvoltată și o forță judiciară mai eminentă, cu atât va excela inteligența, cu atât se va putea urca mai ușor la o cultură spirituală mai înaltă.

Educația și instrucția, deci, trebuie conformate acestor recerinte; de aici ne explicăm pentru ce toți pedagogii cei mai celebri recomandă cu tot dinadinsul de a se pune cea mai mare pondere în instrucție la dezvoltarea judecății, la învățarea cugetării sau a gândirii.

DR. ARTEMIU PUBLIU ALEXI

Omul numai până atunci este om până cugetă; îndată ce-i încetează cugetarea, încetează și el și se transformă în mașină. Cu cât va excela în cugetare și cu cât aceasta va fi mai profundă, mai exactă și mai logică, cu atâta se va sui mai repede și mai sus pe treptele superiorității.

Acum dacă învățătorul nu va avea aceste postulate ale învățătorului totdeauna înaintea ochilor; dacă nu se va năzui că instrucția sa să fie de natură, cât prin tratarea obiectelor, să dezvolte în discipoli mai mult cugetarea și judecarea, decât memorarea, atunci procedura sa metodică este falsă și din discipolii săi mai curând se vor naște mașini, decât oameni cugetători, cu rațiune și judecată logică, atunci în loc de astfel de instrucție, mai bine să nu capete niciuna căci în acest caz ceea ce au de la natură nu suferă împiedicare artificială și, atunci – după cum zice Rousseau – copiii vor învăța sigur numai la îndemnul și în urma instinctelor sale naturale.

Apoi, științele naturale fără intuiție nu se pot propune rațional, cât să corespundă la postulatele pedagogice amintite, iar intuiția de aici nu se poate fără de ustensilele, aparatele și colecțiile necesare. Deci, dacă voim a scoate mecanismul din școli, trebuie să se pună în mână învățătorilor ustensilele și toate aparatele și rechizitele necesare la instrucție.

Dar, când susțin că sunt contra învățatului [pe] de rost în contra memorării, să mi se atribuie respingerea totală a învățatului [pe] de rost care, aplicat în mod rațional, are și partea sa bună, adică agerește memoria copiilor, dar aceasta să se folosească tare puțin și, adică, numai prin învățarea unor poezioare sau alte bucăți din cărțile de citire și alta nimic.

Urmărind metoda mecanismului, aceasta atât se familiarizează la copii, atât se înrădăcinează încât și după ce intră în gimnaziu nu se mai pot dezvăța, nu se mai poate extirpa această însușire rea nici în doi-trei ani, la alții niciodată. De aici se explică pentru ce chiar și în gimnaziu vin cazuri înainte în care se capătă răspuns câte o absurditate piramidală, de unde se vede că se învață fără reflexiune, fără a cugeta. Fără a înțelege lucrul de învățat. Memorarea nerațională și prea multă și, cu deosebire din științele naturale, este ucigătoare de mințile copiilor, ucigătoare de cugetare, care este coroana omului civilizat¹.

(Va urma)

¹ Școala Română, Sibiu, Anul II, 1877, nr. 52, pp. 409-411.

AMINTIRI, AMINTIRI...

GEORGE UZA*

În memoria fiului meu
Dan Alexandru Uza

„Amintirea e singurul rai din care nu putem fi izgoniți”
(*Richter*)

PARTEA I

PRIMA ZI DE ȘCOALĂ. ȘCOALA PRIMARĂ. ANII COPILĂRIEI

Puțin îmi aduc aminte de prima zi de școală. Au trecut de atunci aproape 70 de ani, timp în care amănuntele s-au șters. Îmi sunt proaspete în minte evocările părinților și unchilor mei în legătură cu această zi. Eram două familii unite în care eu eram singurul fecior, unchii mei nu au avut copii. După ce am ajuns elev, mi-au fost, practic, părinți adoptivi. Atât unchiul Iustin, cât și mătușă Cătălina mă iubeau. Eu simțeam acest lucru după cum se purtau cu mine. Mătușa îmi făcea mâncarea ce-mi plăcea, avea grijă să fiu bine îmbrăcat. Ori de câte ori mergeau „la oraș”, adică la Bistrița, îmi aduceau jucării, haine, dulciuri etc. Rareori nu primeam cele sperate după aceste călătorii, spunându-mi că nu au putut cumpăra nimic deoarece „s-au bătut jâdovii”, care știam că dețineau cele mai frumoase prăvălii. Nici părinții, nici unchii mei nu mă țineau prea strâns; din contră, îmi acordau, consider acum, o libertate prea mare. Eu îmi dădeam seama că fiind singurul băiat în cele două familii își puneau speranța de viitor în mine, adică bătrânețea. Eu eram deci protejatul și nu sora mea sau alți nepoți. Simțind acest lucru, uneori deveneam mai îndrăzneț, să nu spun obraznic.

Cât am fost copil eram mai palid, până prin clasele a III-a, a IV-a de liceu și erau îngrijorați să nu fiu bolnav. Pe orice medic care trecea prin casa lor îl întrebau de ce sunt palid, dar niciodată nu-mi prescriau medicamente spunându-mi doar să stau mai mult în aer liber, fapt ce mie îmi convenea. În timpurile acelea trăia în Sângeorz-Băi un medic militar pensionat cu numele Vasiliard.

* Continuăm să publicăm și în acest număr din lucrarea *Amintiri, amintiri...*, apărută în Cluj-Napoca, Editura Napoca Star, 2001 (pp. 19-24). Mulțumim pe această cale nepotului autorului, Dan-George Uza, care și-a dat acordul pentru publicare.

GEORGE UZA

Nu știu de ce îmi era frică de el și nu-mi inspira încredere. Ori de câte ori venea la noi eu mă ascundeam și niciodată n-a reușit să mă consulte.

Anii au trecut repede și a venit ziua în care trebuia să merg la școală. Începerea școlii și obligativitatea de a o urma îmi restrângea timpul de joacă, mă determina să-mi părăsesc unii prieteni, fapt ce nu-mi convenea. Părinții mei, pe de altă parte, abia așteptau să am alte preocupări, alt anturaj.

Totul a fost bine și fără probleme până în dimineața zilei când a trebuit să merg la școală. Directorul școlii primare de atunci era unchiul meu, învățătorul Iustin, Sohorca. El a venit la noi acasă împreună cu soția lui, mătușa Cătălina, sora mamei mele, ca să mă însoțească la școală și să mă predea învățătoarei. Eu însă speram cel puțin la o amânare a școlii. Unchiul meu a văzut că ceva nu e în ordine. Bun pedagog, m-a luat cu blândețe, cu vorbe frumoase, spunându-mi că școala au urmat-o toți și că numai așa putem deveni în viață ce dorim. Eu stăteam nemișcat lângă pat. N-am reacționat în nici un fel, dar ei simțeau opoziția mea. Tatăl meu a întrerupt tăcerea și i-a spus unchiului meu că nu pot merge la școală deoarece sunt bolnav. Unchiul meu foarte serios și mirat a întrebat ce boală am. Eu repede i-am pus diagnosticul „abatere de inimă”, boală pe care o știam de la bunica mea dinspre tată. Unchiul meu a înțeles imediat situația și cu tact deosebit, de mare dascăl, a spus că în acest caz trebuie să mă ducă la medic, să fac injecții și să mă vindec, apoi mă vor duce la școală. Când am auzit de doctor am sărit ca ars, m-am alipit de unchiul meu și am spus că acum doresc să merg la școală. Așa a început calea lungă ce a durat peste 20 de ani.

La școală, unchiul meu m-a predat învățătoarei Marcu Marica. Doamna Marica era o femeie foarte drăguță, cu mult tact, înțelegând ce înseamnă pentru un copil să părăsească jocul și prietenii de până atunci și să vină la școală, unde este un program și se cere muncă. A doua, a treia zi, învățătoarea a venit la noi acasă ca să mă întrebe pe mine și pe părinții mei cum îmi place la școală, dându-le acestora și unele sfaturi practice. Încet, încet, m-am obișnuit și cu noii colegi. Îmi amintesc că o problema grea a fost vaccinarea. Cu greu am fost convinși, mai mult silit, să merg „la străpuns”, cum spuneau țăranii la noi.

La sfârșitul anului învățătoarea m-a pus să declam o poezie, „Cocoșelul”, și am cântat la două viori împreună cu învățătorul Adeodat Coruțiu o melodie ușoară și frumoasă, ale cărei note le păstrez și astăzi. În clasa a III-a am avut o învățătoare foarte „rea”, cum spuneam noi copiii, pentru că se ocupa intens de noi și era foarte exigentă. Doamna Mihăieșe, astăzi doamna Șoldea, trăiește la Mititei și are în jur de 90 de ani. Recent i-am trimis medicamente printr-o pacientă de-a mea, consăteană cu ea. În clasa a II-a și a III-a un suflu nou au adus în școală învățătorii Pop și Ursa. Deși nu erau învățătorii mei de clasă, adeseori ne adunau în clasele vecine și ne povesteau din operele lui Ispirescu și ale altor autori. Cu un talent deosebit de povestitori ne atrăgeau în jurul lor ca un magnet. Am fi renunțat la orice numai să-i ascultăm. Adeseori organizau focuri de tabără la care cântam, declamam, spuneam ghicitori, etc.

În clasa a IV-a l-am avut coleg de clasă pe poetul Lucian Valea, încă de atunci s-a remarcat prin talentul său artistic, declama foarte frumos. La școala primară am legat o prietenie ce a durat până la bătrânețe cu colegul Miron Nicolae. Ca elev, Nicolae a fost unul dintre cei mai buni din clasă. Când am terminat patru clase, unchiul meu, care era directorul școlii, i-a spus tatălui său că Nicolae învață bine și trebuie dat la liceu. Răspunsul tatălui a

AMINTIRI, AMINTIRI...

fost: „Lui Nicolae i-s dragi oile și rămâne la ele”. Familia Pârvului, din care se trăgea Nicolae, era vestită în sat ca buni gospodari. Nicolae era un băiat vesel, glumeț, într-o bună zi i-am spus că aș vrea să am și eu câteva oi în turma lui. Țin la acest lucru, i-am spus, pentru că bunicul meu dinspre mamă a fost baci în munții sângeorzenilor. El știa acest lucru și a acceptat propunerea mea, dar sfătuindu-mă să-mi cumpăr capre, pentru că dau lapte mai mult. Am cumpărat patru capre, după care toamna am primit produsele care se cuveneau. În al treilea an al asociației am pierdut două capre: pe una a mâncat-o ursul și pe a doua a „încrâmpoțit-o” cum se spune la noi, adică a rănit-o. Niculae râdea când îi spuneam că ursul știe care sunt oile domnilor. O singură dată l-am însoțit la Bârlede. Am mers cu căruța lui pe Valea Pietrilor. Din vale am urcat pe jos până la stână, Am fost primiți de baci cu mare cinste, Niculae fiind și „stăpânul stânei”. După ce s-a închinat un pahar de crampei, baciul ne-a pregătit o mămăligă cu brânză cum numai la stână poți mânca. Pe o farfurie de lemn a pus, alternativ, 5-6 rânduri de brânză și mămăligă. Pe margini curgea brânza topită ce-ți făcea o poftă greu de stăpânit. După ce am mâncat, am mai stat puțin de poveste, le-am făcut câteva poze, apoi am plecat și l-am așteptat pe Niculae pe lângă Valea Pietrilor, pescuind. Am prins până în Cormaia 11 păstrăvi frumoși. Poate aceasta a fost răsplata păstrăvoaicei pe care am lăsat-o în apă plină de icre, înainte cu 5-6 ani.

La orele de religie venea bătrânul preot greco-catolic Chintean Aurel. Se enerva repede și ne bătea. Îi plăcea să mănânce bine și se pricepea la gătit. Se împăca foarte bine cu tatăl meu, care încă era un gurmand. Părintele avea o bibliotecă frumoasă, cu multe cărți în limba maghiară. Țin minte că i-a dat tatălui meu să citească în ungurește „Benhur”. Uneori, la povești, consuma alcool, mai ales vin. Bătrânul preot nu rezista prea mult. Se amețea și tata îl ducea acasă, a treia sau a patra casă de la noi. Avea vite pe care le îngrijea un maramureșean. Parca îl văd cu chiton alb.

În timpul verii numărul prietenilor se înmulțea prin venirea la Sângeorz a rudelor cu copii, a prietenilor cu copii, etc. Din Năsăud venea Mărioara Șorobetea, colegă de an cu mine, cu care eram și sunt foarte bun prieten. Și astăzi râdem cu poftă de întâmplarea petrecută la noi în curte. Tatăl meu ținea lăzile de bere în pivniță. Într-o bună zi ne-am gândit să bem și noi o sticlă de bere. Am furat sticla și ne-am ascuns într-un șopron, dar, spre ghinionul nostru, am fost prinși când încercam să scoatem dopul. Atunci ne-au certat, dar ulterior le-a părut rău că nu ne-au dat berea. Cu o casă mai jos de Mărioara, venea în timpul verii familia Lupoaiu cu cei doi copii, Didina și Mircea. Ei au adus în sat jocul de ping-pong. Tatăl lor a confecționat o masă de tenis de masă pe care a pus-o în șură. Aici jucam și făceam campionate. Adeseori organizam acțiuni în comun, cum era, de exemplu, culesul alunelor. În seara premergătoare plecării pe dealuri dormeam toți pe jos în bucătăria mătușii Cătălina, cu gândul de a ne scula toți cu noaptea în cap. Altădată, culegeam pere și mere sălbatice și le împachetam în lăzi cu paie în vederea păstrării pentru iarnă. Munca noastră era luată în derâdere, mai ales de Ion Lupoaiu, om cu mult umor, care fixa destinația lăzilor: Paris, Londra, București etc. Lăzile le băgam în pivniță și nimeni nu se mai uita la ele până venea primăvara și mama le arunca.

Copiii de azi nu mai au jocurile noastre, ale băieților în special. Un joc foarte frumos și care cerea multă îndemânare era țigul. Mai ales primăvara, îndată după ce se topea zăpada, jucam țig în patru sau șase. Jocul numit „în țigani” este un fel de oină. Astăzi copiii au alte jocuri cultivate în școală: voleiul, handbalul, jocurile pe computer și altele.

O notă de veselie în grupul nostru aducea verișoara mea de la Cluj, Mărioara Joja. Ea este fata surorii mamei mele, Lucreția. Ea era domnișoară, cu șase-șapte ani mai mare decât noi. Cânta foarte frumos. După terminarea liceului, a urmat conservatorul și a devenit

GEORGE UZA

profesoară de muzică. Mărioara locuia la mătușa Cătălina. Fiind mai mare, îi dădea uneori de luau, fapt ce nu-i convenea când ne vedea pe noi, cei mai mici, liberi. Ea era mai strâns ținută pentru că mătușa se temea ca să nu-și bată careva joc de ea. Când mergeam la Borcut (izvoarele de apă minerală din stațiunea balneară), mergeam toți împreună să ascultăm muzica în parc. Seara, la restaurant, mergeam sub îngrijirea lui Ion Lupoai, care se părea că la un moment dat s-a îndrăgostit de Mărioara. Mătușa Cătălina era foarte îngrijorată când veneam prea târziu de la Borcut. Ne aștepta în târnaț și de îndată ce ne zărea începea: „Acum să vine? Altădată nu vă mai las”, etc.

Dacă ne dureau burta, mama era „doctorul”. Ne stingeau cărbuni în apă și ne dădea să o bem. Tratamentul nu era rău din punct de vedere medical. Și astăzi se administrează, în cazul tulburărilor digestive, cărbune. Cel ce dădea apă în care s-a stins cărbunele nu credea în efectul lui, ci în descântecul care-l spunea de obicei.

În comună nu erau prăvălii cu stofe. Pentru a-ți cumpăra o stofă trebuia să mergi la oraș. Îmi amintesc că o dată la două săptămâni venea la noi un evreu cu barbă, totdeauna foarte grăbit, plin de importantă, cu pânze și material de rochii etc. de vânzare. Toate le avea într-un balot mare ce-l ducea în spate. Umbla din sat în sat. Mamei îi spunea: „Doamna Saveta, ți-am adus un material de rochie pentru că am știut că ești goală-goluță”. Mama râzând îi spunea: „Du-te dracului jidovule, nu râde de mine”. Croitor nu era decât pentru sumanele țăranilor. În timpul primului război mondial, cât unchiul meu a fost plecat pe front, mătușa se ocupă de confecționarea cămășilor pentru femei.

Pe noi, copiii, ne distrau și poveștile fantastice ale unor bătrâni din sat, fapte pe care astăzi nimeni nu le mai aude. Am avut doi vecini, unul care a decedat la vârsta de 92 de ani și unul mai tânăr, care a decedat de o boală arterială apărută din cauza fumatului. Primul, badea Macedon, ne povestea mai ales după ce lua un pahar de țuică, cum a prins el cu un prieten de-al lui, pe munte, pe fata pădurii. Au legat-o cu o curea și n-au vrut să-i dea drumul până nu le spune care este leacul oilor. El o desăia cu părul galben ca de aur, lung până în pământ, țipând încontinuu. După ce i-au dat drumul, de departe a strigat: „cuțitu”. Altădată ne povestea cum un hoț de la noi din sat fura vite din turma altor sate și le încălța cu opinci cu gurguiul în spate ca să-i înșele pe urmăritori încotro au mers. Într-o zi badea Macedon mă cheamă lângă gard, fiind vecini, să-mi spună ceva. Fără nici o introducere mi-a declarat că suntem mulți domni și țăranii nu ne mai pot ținea. Nu știu cum a ajuns la această idee și de când îl frământa acest gând. Probabil că în timpul perioadei comuniste vedea tot felul de „domni” din sat sau aduși din alte sate care în afară de faptul că erau îmbrăcați „domnește” și aveau geanta sub braț, nu aveau alte calități.

(Va urma)

RĂNILE COMUNISMULUI

Foicică floare-albastră

Foicică floare-albastră,
Frumoasă-i comuna noastră,
E frumoasă-nfloritoare
Cum nu e alta sub soare.
Pîine albă-avem pe masă
Bucurie-n orice casă,
Părinții noștri muncesc
Și în liniște ne cresc.
Și muncesc cu mult folos
S-avem traiul luminos.
Să trăiască, să-nflorească
Republica Românească.
Și-al nostru partid iubit
Că ni-i traiul fericit.

Pervertirea cântecului popular în ziarul comunist „Ecoul”

Alexandru Dărăban

Statul a destrămat instituțiile rurale neoficiale. De exemplu, hora satului. Adunările, în general, nu erau pe placul stăpânirii. Țăranii au fost obligați să părăsească lumea în care se născuseră. La vremea respectivă, veșnicia nu mai trebuia să fie la sat, trebuia să se mute la oraș.

Comuniștii au avut grijă să controleze tot, inclusiv distracția românilor. Aparatul de stat a născocit metode prin care nimic nu rămânea la voia întâmplării.

A fost perioada în care s-au înființat ansamblurile de muzică populară, să se bucure poporul! Trebuia să se și distreze organizat! Altfel, necăjitul e tentat să se distreze prosteste!

Au funcționat după modelul sovietic, al Ansamblului lui Moiseev, care propunea ansambluri foarte mari, ca să arate grandoarea regimului și forța puterii populare.

Folclorul a devenit politică de stat: Sindicatele aveau ansamblul *Rapsodia Română*, Ministerul de Interne deținea *Ciocârlia*, iar tripleta de aur de la centru era completată de ansamblul *Doina* al Armatei. Odată cu ansamblurile, au apărut și vedetele de muzică populară socialistă. Colindau țara și promovau folclorul de tip nou, revoluționar, angajat. Își luau melodiile din muzicile tradiționale și le aplicau niște versuri pe care, la vremea respectivă, le creau niște versificatori. La metru, la kilogram¹!

Existența folclorului a convenit, în general, ideologilor partidului comunist. O creație literară populară, cu autori neidentificabili, poate fi opusă propagandistic creației literare culte, care prin intelectualism și individualism îi alarmează (și îi și complexează) pe adepții marxism-leninismului. Așa se explică situația aparent privilegiată a folclorului, care încă din primii ani de după 1947 a fost difuzat în rândurile maselor populare prin intermediul culegerilor și al manualelor școlare, al revistelor și emisiunilor radiofonice. În 1949, la Editura de Stat, apar broșurile *Ghicitori și Strigături la horă*, în 1953 și, respectiv, 1956, Institutul de Istorie Literară și Folclor al Academiei R.P.R., al cărui director era G. Călinescu, publică o cuprinzătoare Antologie de literatură populară în două volume, însumând peste 1150 de pagini, în 1953, se tipărește, sub egida ESPLA, o „culegere de texte și melodii” cu titlul *Din folclorul nostru*, prefată de Mihai Beniuc, în populara colecție „Biblioteca pentru toți”, tot în 1953, în altă colecție de mare tiraj, „Biblioteca școlarului” a Editurii Tineretului, apare volumul *Poezii populare*. Scriitorii aserviți partidului, nu numai Mihai Beniuc, ci și Marcel Breslașu, Cicerone Theodorescu și mulți alții, sunt mobilizați să scrie prefețe la volumele de folclor – de ordinul zecilor – care mai apar în continuare în timpul lui Gheorghe Gheorghiu-Dej.

¹ <http://www.digi24.ro/special/campanii-digi24/1990-anul-0/1990-anul-0-folclorul-la-romani-drumul-spre-ruina>.

Alexandru Dărăban

În timpul lui Nicolae Ceaușescu, în mod special după tentativa sa de „revoluție culturală” din 1971, folclorul va intra în malaxorul uriaș al Festivalului Național „Cântarea României”, care va avea ca principal scop nu culturalizarea maselor, cum s-a pretins, ci depozitarea creației culte de prestigiu artistic și autoritate morală, amestecarea ei până la indistinție cu creația naivă și cu pseudocreația unor activiști culturali. Folclorul propriu-zis este folosit ca muniție pentru tragerea salvelor de naționalism-comunist la fiecare ocazie festivă.

Dragostea partidului comunist pentru folclor, de o consecvență remarcabilă, a deformat de fapt folclorul și i-a pus în primejdie existența, ca o monstruoasă îmbrățișare strangulatoare. Folclorul a fost de la început cenzurat, eliminându-se în mod special referirile la mitologia creștină și fiind scos din circulație un întreg gen – colindele de Crăciun. Concomitent, creația literară populară a fost interpretată tendențios, în prefete, postfete și note de subsol, în articole critice și texte didactice, fiind considerată, printre altele, o expresie a luptei de clasă. Această acțiune de mistificare a mers atât de departe și a devenit într-atât o parte componentă a ritualului cercetării folclorului, încât urme ale ei găsim și în savantul tratat de Istoria literaturii române, vol. I, editat de Academia Republicii Populare Române în 1964, în plină perioadă de dezgheț ideologic.

Selectarea tendențioasă și, în continuare, interpretarea tendențioasă a creației literare populare a condus în cele din urmă la forma maximă de mistificare: inventarea unui așa-zis „folclor nou”. Primul document al acestei mistificări îl constituie volumul *Pe-un picior de plai. Folclor poetic contemporan*, publicat de Teodor Balș, în 1957, la Editura de Stat Didactică și Pedagogică. În cuprinsul lui găsim versuri în mod vizibil contrafăcute, aparținând probabil unor instructori de la căminele culturale satești, unor autori de texte pentru brigăzile artistice de agitație sau lui Teodor Balș însuși, poet minor și lipsit de conștiință artistică. Cu timpul, fenomenul s-a extins, a devenit o practică cultural-propagandistică curentă¹.

Au fost implicați în acțiuni de culegere de „folclor nou” chiar și elevii de școală generală. Un asemenea exemplu este prezentat de organul de presă comunist „Ecoul” al Comitetului județean PCR Bistrița-Năsăud când un elev din comuna Feldru s-a deplasat la domiciliul unei consătene (C.I.), în vârstă de 68 de ani, de la care a cules cântecul:

Foică floare-albastră
Frumoasă-i comuna noastră,
E frumoasă-nfloritoare
Cum nu e alta sub soare.
Pâine albă-avem pe masă
Bucurie-n orice casă,
Părinții noștri muncesc
Și în liniște ne cresc.
Și muncesc cu mult folos
S-avem traiul luminos.
Să trăiască, să-nflorească
Republica Românească.
Și-al nostru partid iubit
Că ni-i traiul fericit².

¹ <http://convorbiri-literare.dntis.ro/STEFANESCUiun4.html>.

² *Ecoul*, Bistrița, Anul IV, 1971, nr. 287, p. 2.

Pervertirea cântecului popular în ziarul comunist „Ecolul”

Un alt culegător de folclor a fost profesorul I.I. care publică articolul „Sentimentul muncii în cântecele noi” în urma deplasării în Reteag-Poieni și Căianul Mic. Ne prezintă „tradițiile progresiste ale folclorului nostru clasic”, cântece noi care „reflectau cu prioritate sentimentul dragostei de patrie și partid, lupta poporului și abnegația în muncă pentru făurirea societății noi, atitudinea omului față de muncă”¹. Pentru edificare a cules „Cântecul recoltei” de la V.C. din Reteag-Poieni:

Frunză verde de cicoare
Am venit cu mic, cu mare
La această sărbătoare,
Ce se ține-n largul țării,
Sărbătoarea recoltării.
Frunzuliță de pe coastă
Cânt cooperativa noastră
Fericită și bogată-n
Grâu, porumb ca niciodată.
Noi aicea am venit,
Ca s-aflați cum am muncit
Și-am adus struguri din vii,
Mere roșii, aurii.
Și-am adus struguri din vie
Semn de mare bogăție.
Cântă inima din mine
Când văd azi atâta bine
Când văd satul ca o floare
Și câmpia roditoare².

„Frumusețea vieții noi” era exprimată de autor pe bază „de antiteză, trecut-prezent” în cântecul cules de la L.B. din Căianul Mic:

Viță verde de pe arac
Fată-am fost de om sărac,
Pe la oi, pe la păduri
Slugărit-am la chiaburi.
Vorba-nțeapă, ochiu-mpinge
Jorda lungă mă ajunge.
„haide, mișcă-te golană
Sau vrei să mânzi de pomană?!”
Zilele-așa-mi treceau,
Ochii-ncet mi se stingeau,
Fetele mă povesteau
Feciorii mă ocărau.
Și iar verde trei sulfine
Azi la noi e numai bine.
Frunzuliță de trifoi
Ce frumos e-n sat la noi
Că-mpreună se muncește

¹ *Idem*, Anul VI, 1973, nr. 737, p.2.

² *Ibidem*.

Alexandru Dărăban

Zi de zi el înflorește.
Și iar verde iarbă grasă
Am adus la noi acasă
Numai parte din bucate
Zece măji și jumătate.
Și-or să vină multe roade
Dulce ne-a fi pâinea, bade,
Semănată-mpreună
Secerată-n voie bună,
Ți arată cu tractoare,
Răsfățată-n seri cu lună
Și în cântec de cunună¹.

De la aceeași autoare a cules un alt cântec în care „ecourile vieții fericite erau legate organic de redarea sentimentului de dragoste pentru partid, deschizătorul de perspective luminoase, călăuza cea mai înțeleaptă”². Unul asemenea era cântecul intitulat „Mulțumim partidului”:

Foaie verde a bobului
Mulțumim partidului,
Luminând ca soarele
A unit hotarele
Și-a făcut cooperative
Unde-i bogăția-n stive.
Mulțumim partid iubit
Că de noi te-ai îngrijit,
Ne ești călăuză-n viață
Zi de zi ne dai povață
Și trăim azi fericiți
Laolaltă, înfrățiți³.

Un alt profesor, I.L., care-și desfășura activitatea în comuna Șieu-Odorhei, și-a intitulat articolul, publicat în același ziar, „Cântece de viață nouă”. El vorbea despre „viața nouă îmbelșugată pe care oamenii muncii conduși de partid au făurit-o în anii de după Eliberare”⁴. Prezenta această „străveche vatră de rapsozi populari, cu numeroși oameni talentați, care-și exprimau în versurile lor dragostea față de țară... Asemenea oameni a întâlnit și în comuna Șieu-Odorhei care, prin versurile lor, chiar dacă nu străluceau prin valoare artistică, erau încărcate cu sentimente nobile, demne de a fi reținute și scoase la lumină”⁵:

Foicică de pe coastă,
Mândră-i astăzi țara noastră.
Mândră-i țara ca o floare
Cum nu-i alta pe sub soare⁶.

¹ *Ibidem.*

² *Ibidem.*

³ *Ibidem.*

⁴ *Idem*, Anul VI, 1973, nr. 803, p. 2.

⁵ *Ibidem.*

⁶ *Ibidem.*

Pervertirea cântecului popular în ziarul comunist „Ecol”

În centru satului Șieu-Odorhei, odinioară, doi grofi și-au clădit conacele. După „Eliberare” oamenii au transformat un conac în școală, iar în celălalt a fost creată în anul 1952 o stațiune pentru mecanizarea agriculturii (SMT). Aceste fapte au fost ilustrate în „folclorul nou”:

Foicică de pe tău,
Tot mai mândru-i satul meu
Cu școală și semeteu,
Unde lucră tatăl meu.
Tata și alți muncitori,
Toată ziua-s pe ogor,
De cu zori și până-n seară,
Pentru sat și pentru țară¹.

Oamenii erau „conștienți că tot ce au realizat se datora conducătorului încercat, PCR”:

Partidul cu-nvățămintă,
Ne-a deschis pe noi la minte
Și muncim acum mai bine
Cu tractoare și combine.
Frunzuliță de mălin
Partidului mulțumim,
Că partidul ne-ajutat
S-aducem lumină-n sat².

Metafora „becului electric” era prezentă și ea în creațiile folclorice:

Foaie verde de gutui
Tare-i forța omului,
Că pe vânt mi-l potolește,
Gerul crunt mi-l ogoiește.
Steaua-n sticlă o-nveselește
Și-o coboară în fereastră,
S-aurească tinda noastră³.

O condiție „obligatorie” pentru o fată frumoasă să fie iubită era ca să fie „fruntașă în brigadă, să fie modestă și harnică”:

Drag mi-i floarea de crin
Și mândra cu păr galbin.
Drag mi-a fost izma creată
Și fetița albineață,
Când zâmbește se roșește,
Când râde se ruminește,
Iar când lucră în brigadă,
Toată lumea stă s-o vadă⁴.

Știința de carte era un atribut care nu putea lipsi unui tânăr în condițiile înfăptuirii societății multilateral dezvoltate și a deplasării forței de muncă de la sat spre oraș, a integrării în viața socială:

¹ *Ibidem.*

² *Ibidem.*

³ *Ibidem.*

⁴ *Ibidem.*

Alexandru Dărăban

Știi mamă ce-mi place mie?

Mărul roșu din hârtie

Și badea care ști scrie,

Și badea care ști carte¹.

„În totalitatea lor”, menționează autorul în încheierea articolului, „aceste versuri exprimau o gamă variată de sentimente general umane, prinse și fixate în chingile rimei și ritmului specific poeziei populare”².

Pe timpul comunismului am fost îndoctrinați cu noțiunea de folclor nou. Propaganda dorea ca poporul să creeze alte legende și balade pornind de la tractoare și combine, brigadieri fruntași și țărânci activiste. Situația era jenantă și nu făcea decât să arunce în deriziune un domeniu de o inestimabilă valoare a culturii noastre. Un catren – cules în județul Bistrița-Năsăud, în 1969, de M. Mardare – rezumă disprețul față de CAP (Cooperativa Agricolă de Producție, din timpul lui Ceaușescu):

Ceapeu, grădină mare!

Cine fură ăla are.

Domnii fură cu căruța,

Iar noi furăm cu trăistuța.

Versurile „Ie-ne, Doamne, ce ne-ai dat/ Si ne dă ce ne-ai luat”, lapidare și pline de dramatism, dar iradiind și un fin umor, specific stilului aluziv, pot fi considerate esența mesajului secret transmis de țărani unii altora sau lui Dumnezeu. În câteva cuvinte se concentra, sobru, elegant, disperarea unei lumi. Ceea ce părea o strigătură era de fapt un strigăt³.

¹ *Ibidem.*

² *Ibidem.*

³ <http://convorbiri-literare.dntis.ro/STEFANESCUiun4.html>.

Preturătorilor sase
animatori români în războiul
1914-1918.

IOANA NICOLAIE
MARIN MĂLAICU-HONDRARI
DAN COMAN

Cetățeni de Onoare
Sângeorz-Băi